

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาคำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนผ่านอัตลักษณ์ชุมชน ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551
2. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551
3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553
4. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559)
5. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ในท้องถิ่น
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
7. การประเมินแบบสะท้อนผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง
8. ทักษะชีวิต
9. อัตลักษณ์
10. บริบทชุมชน
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 11.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 11.2 งานวิจัยต่างประเทศ
12. กรอบแนวคิดการวิจัย

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551

มาตรา 4 “การศึกษานอกระบบ” หมายความว่า กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมาย ผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและ ระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพ ในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐาน เพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษาหรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

“การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายความว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของ บุคคลซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาสความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัยในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“ภาคีเครือข่าย” หมายความว่า บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ องค์กรอื่น รวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยที่มีส่วนร่วมหรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการส่งเสริมสนับสนุนและประสานความ ร่วมมือการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหาร ราชการกระทรวงศึกษาธิการ

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 6 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ยึดหลักดังต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบ

1.1 ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั้งถึง เป็นธรรมและมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน

1.2 การกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วม ในการจัดการเรียนรู้

2. การศึกษาตามอัธยาศัย

2.1 การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย

2.2 การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา

2.3 การจัดกรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน
มาตรา 7 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพกำลังคนและสังคมที่ใช้ความรู้และภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความมั่นคงและคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ

2. ภาคีเครือข่ายเกิดแรงจูงใจและความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา

มาตรา 8 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษิตตามอัธยาศัย ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาตามอัธยาศัย

ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538 : 83) ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ว่าเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากชุมชน จากแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิงและการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนเรียนและไม่มีการสอบ เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการอีกทั้งยังไม่จำกัดเวลา สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นจากช่วงว่างตลอดเวลา

ทองอยู่แก้ว ไทรสยะ (2544 : 37 - 40) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การที่บุคคลใช้วิธีการที่หลากหลายที่นำไปสู่การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมประสบการณ์ของตนเองด้วยตนเอง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. มปป. : 9) ได้กล่าวถึง การศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ในมาตรา 15 ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคมสภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้ อื่นๆ

สุนทร สุนันท์ชัย (2541 : 22) ได้ให้ความหมาย การศึกษาตามอัธยาศัย ว่า เป็น การศึกษาที่ได้รับความรู้ ทักษะ เจตคติ จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน จากครอบครัว จากชุมชน จากการทำงาน จากสภาพแวดล้อม จากการเงิน จากห้องสมุด สื่อมวลชนและอื่นๆ จากคำนิยามของการศึกษาตามอัธยาศัยที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิต เป็นการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว จากการทำงาน จากบุคคลต่างๆ จากสื่อมวลชน จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีข้อกำหนดและข้อจำกัดในด้านเวลา สถานที่ และเกิดขึ้นได้ทุกช่วงเวลา

ลักษณะสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัย

ทองอยู่แก้ว ไทรสยะ (2544 : 39 - 40) ได้ประมวลลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย โดยอาศัยการเทียบเคียงกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยมีรูปแบบที่ไม่เป็นรูปแบบที่จะอธิบายได้ชัดเจน (Non form) ไม่สามารถจับต้องหรือมองเห็นเหมือนการศึกษาในระบบที่มีโรงเรียนเป็นตัวแทนระบบแต่รู้ว่ามิอยู่เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต
2. การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่มีหลายสถานการณ์จึงมีหลายวัตถุประสงค์และไม่จำเป็นต้องเป็นวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาเท่านั้น
3. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระบบอื่นๆ อย่างไม่สามารถแยกออกให้ชัดเจนได้ กล่าวคือ บุคคลสามารถใช้การศึกษาตามอัธยาศัยระหว่างเรียนในระบบไปพร้อมๆกัน

4. การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นการศึกษาที่มีหลายรูปแบบและใช้วิธีที่ไม่เป็นทางการ (Multi forms) ต่างๆ ได้ไม่จำกัด

5. การศึกษาตามอัธยาศัยไม่จำเป็นต้องมีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนและไม่มีการสอน ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานที่ที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งยังไม่จำกัดเวลาเรียน

6. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการปล่อยอิสระตามอัธยาศัย ดังนั้นการประเมินผลจึงอยู่ที่ผู้เรียนเอง ผู้เรียนเองจะรู้ตัว แต่สิ่งสมสิ่งที่ได้รู้ไว้จนมีการนำไปใช้จึงเกิดการเรียนรู้

7. การศึกษาตามอัธยาศัยสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต (Life orientation) เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลที่สัมผัส หรือมีปฏิริยาต่อสภาพแวดล้อมซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตในประจำวัน รวมทั้งการเลือกรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยในการดำเนินชีวิตตั้งแต่การเลี้ยงดูกันในครอบครัว การทำงานหรือการสร้างหรือประสบประสบการณ์ในแต่ละวัน

8. การศึกษาตามอัธยาศัยมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นได้แต่อาจไม่มีผลเหมือนเดิม

9. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการอุบัติขึ้น อาจโดยจงใจหรือไม่จงใจ ไม่สามารถคาดหมายล่วงหน้าได้ (Accidental and Unpredicable) ไม่สามารถระบุลักษณะบ่งชี้ถึงผลการเรียนที่เหมือนกันได้ทุกส่วนและทุกครั้งบางครั้งอาจไม่มีผลใดๆ เกิดขึ้น

10. การศึกษาตามอัธยาศัยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้และความหมายจากปัจจัยเอื้อในการเรียนรู้

11. การศึกษาตามอัธยาศัยมีลักษณะของอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมเป็นการไม่ผูกพันแต่เต็มใจที่จะเรียนรู้

12. การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นทุกช่วงวัยต่อเนื่อง ไปตลอดชีวิต (From Womb to Tomb)

จากการประมวลลักษณะสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยดังกล่าว อาจสรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของการศึกษาตามอัธยาศัยตั้งอยู่บนฐานคติ 4 ด้านต่อไปนี้

1. ฐานคติด้านความรู้ ประกอบด้วย

1.1 ความรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา

1.2 ความรู้เกิดจากกิจกรรมและความสนใจของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

1.3 ความรู้เกิดขึ้นได้ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ

1.4 ความรู้ไม่จำเป็นต้องสนองตอบวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเสมอไป

1.5 ความรู้ไม่จำเป็นต้องจัดเป็นรายวิชา อาจอยู่ในรูปแบบของกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ

1.6 ความรู้อาจจัดขึ้นแบบมีแผนกำหนดไว้ล่วงหน้าโดยผู้จัดหรืออาจเกิดขึ้นจากตัวบุคคลเองโดยไม่ตั้งใจก็ได้

2. ฐานคติด้านมุ่งหมายการเรียนรู้

2.1 จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามอรรถศาสตร์อาจเกิดขึ้นจากผู้จัดหรืออาจเกิดขึ้นจากตัวบุคคลเองโดยไม่ตั้งใจ

2.2 จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามอรรถศาสตร์อาจเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมในการศึกษาการทำงาน หรือการดำรงชีวิตก็ได้

3. ฐานคติด้านการจัดการ ประกอบด้วย

3.1 การจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์มุ่งที่จะอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตามความสนใจและที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

3.2 การจัดการศึกษาตามอรรถศาสตร์มุ่งที่การสร้างปัจจัยหรือแหล่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งที่เป็นบุคคลและสิ่งไม่มีชีวิตต่างๆ

4. ฐานคติด้านการเรียนรู้ ประกอบด้วย

4.1 บุคคลมีแบบวิธีการเรียนรู้เป็นของตนเอง

4.2 บุคคลมีวิธีการประเมินผลการเรียนรู้เป็นของตนเอง

รูปแบบและประเภทของการศึกษาตามอรรถศาสตร์

ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2544 : 47 - 58) กล่าวว่า การศึกษาตามอรรถศาสตร์มีลักษณะที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีกำหนด และแผนที่ชัดเจนเหมือนการศึกษาในและนอกระบบ รูปแบบการศึกษาตามอรรถศาสตร์จึงมีได้หลากหลาย ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. รูปแบบที่เป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์หรือประสบการณ์ ซึ่งสถานการณ์นั้นอาจมีขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยการสร้างของสิ่งมีชีวิต ซึ่งรวมถึงมนุษย์หรือเกิดจากการกระทำของสัตว์ก็ได้ หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมปกติ โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับการศึกษาใดๆ บางประเภทเป็นเพียงปัจจัยเอื้อต่อการศึกษตามอรรถศาสตร์ เช่น การพูดคุย การหาเรือและการสืบค้นบางสิ่งบางอย่าง รวมทั้งความรู้ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ที่เล่น สนามกีฬา ชุมชน สมาคม ศาสนสถาน แหล่งวัฒนธรรม สื่อประเภทต่างๆ ตั้งแต่สื่อที่เป็นบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์

สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศและโทรคมนาคม ภูมิปัญญา การค้นคว้า การค้นพบ การประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรมและงานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจน การสื่อสารมวลชนที่มีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาโดยตรง

2. รูปแบบที่เป็นการศึกษาย่อยในบริบทของการจัดการศึกษาหลัก เช่น การจัดห้องสมุด การจัดทำ Homepage หรือ E-learning เป็นต้น

3. รูปแบบที่เป็นการศึกษาต่อเนื่อง เช่น การจัดการเรียนรู้ในสถานประกอบการ ระหว่างการทำงาน การจัดการเรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพของตนเองและผู้ป่วย เป็นต้น

จากรูปแบบการศึกษาตามอรรถาธิบายดังกล่าว ทองอยู่ แก้ว ไทระ (2544 : 49-50) ได้แบ่งประเภทของการศึกษาตามอรรถาธิบายตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. การศึกษาตามอรรถาธิบายในวิถีชีวิต ซึ่งมีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาที่เป็นระบบแบบแผน โดยตรง เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว สภาพแวดล้อมรอบตัว ฯลฯ

2. การศึกษาตามอรรถาธิบายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่จัดโดยองค์กร สถาบัน เพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่เป็นระบบแบบแผนทั้ง โดยตรงและ โดยอ้อม เช่น โครงการ กิจกรรมนิสิต โบราณสถาน โบราณวัตถุ สื่อมวลชน ศูนย์การศึกษา สื่อมวลชน ฯลฯ

3. การศึกษาตามอรรถาธิบายตามธรรมชาติและสังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน เช่น โครงการรักบ้านเกิด กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ ฯลฯ

4. การศึกษาตามอรรถาธิบายโดยอาศัยงาน วัฒนธรรมและการบันเทิง เพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่เป็นระบบแบบแผนทั้ง โดยตรงและ โดยอ้อม เช่น การแสดงพื้นบ้าน สื่อบันเทิง ต่างๆ ฯลฯ

อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาตามอรรถาธิบาย เป็นการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบแน่นอนสิ่งสำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของการศึกษาตามอรรถาธิบาย ได้แก่

1. จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ของบุคคล
2. รูปแบบการเรียนรู้ของบุคคล
3. ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสภาพแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและ ไม่มีชีวิตซึ่งทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองจุดมุ่งหมายและรูปแบบการเรียนรู้ของบุคคลนั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาตนเองของบุคคลกับการศึกษาตามอัธยาศัย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย อาจสรุปความสัมพันธ์ 2 สิ่งดังกล่าวได้ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย ต่างมีจุดกำเนิดจากตัวของบุคคล
นั่นเอง
2. การพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย ต่างยอมรับความแตกต่างระหว่าง
บุคคลในด้านความต้องการ แรงจูงใจ ตลอดจนวิธีการที่บุคคลใช้ในการเรียนรู้อันเป็นแบบฉบับ
เฉพาะตนของแต่ละบุคคล
3. การพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย ต่างตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเรียนรู้
ด้วยการนำตนเองของบุคคล
4. รูปแบบของการพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย อาจมีแผนหรือไม่มีแผน
ก็ได้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ของบุคคลแต่ละคน
5. จุดมุ่งหมายของการพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัย ต่างมุ่งที่จะได้มาซึ่ง
ข้อมูลความรู้ของบุคคล เพื่อใช้ประโยชน์ปรับปรุงตนเองให้สามารถดำรงชีวิตของตนเอง
ในสังคมได้อย่างมีความสุข ไม่ว่าจะเป็นด้านครอบครัว การทำงาน การปรับตัวในสังคม
หรือการนันทนาการพักผ่อนหย่อนใจ
6. การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาตนเองของบุคคล
ดังนั้น การพัฒนาตนเองและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน
อย่างใกล้ชิดและเกิดความควบคู่กันอยู่ตลอดเวลาในแต่ละช่วงชีวิตของบุคคล การพัฒนาตนเอง
ไม่อาจเกิดในเฉพาะสถานศึกษาและจากครูหรือผู้สอนเท่านั้น ได้อีกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
สภาพสังคมปัจจุบันที่บุคคลจำเป็นต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้
อย่างมีความสุข ดังนั้น การส่งเสริมให้สภาพแวดล้อมในสังคมเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่มี
คุณภาพสำหรับบุคคลจึงเป็นสิ่งที่ทุกภาคของสังคมจำเป็นต้องร่วมมือกันดำเนินการให้ปรากฏ
เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ.
2551 : 1-3)

1. วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ

2. หลักการ

2.1 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติมีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

2.2 เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ

2.3 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการ จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

2.4 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้

2.5 เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.6 เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์และมีจุดมุ่งหมายที่จะมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพจึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

3.1 มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์เห็นคุณค่าของตนเองมีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3.2 มีความรู้ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต

3.3 มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัยและรักการออกกำลังกาย

3.4 มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

3.5 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

4. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์

นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเกิด สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ

4.1 ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกและทัศนะของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่างๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

4.2 ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการคิดเป็นระบบเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

4.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาและมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4.4 ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมและการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

4.5 ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมในด้าน การเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้องเหมาะสมและมีคุณธรรม

5. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

- 5.1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
- 5.2 ซื่อสัตย์สุจริต
- 5.3 มีวินัย
- 5.4 ใฝ่เรียนรู้
- 5.5 อยู่อย่างพอเพียง
- 5.6 มุ่งมั่นในการทำงาน
- 5.7 รักความเป็นไทย
- 5.8 มีจิตสาธารณะ

สรุปว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนตามวิสัยทัศน์ หลักการ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดที่ชัดเจน โดยนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ออกแบบการเรียนรู้โดยใช้วิธี และเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลเพื่อให้ผู้เรียน ได้พัฒนาเต็มตาม ศักยภาพและบรรลุเป้าหมายตามมาตรฐานที่กำหนด

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“การศึกษา” หมายความว่ากระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการการสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“การศึกษาขั้นพื้นฐาน” หมายความว่าการศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

“การศึกษาตลอดชีวิต” หมายความว่าการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง การศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้สามารถพัฒนา คุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียน วิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย หน่วยงานการศึกษาหรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชนที่มีอำนาจ หน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

“สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

“มาตรฐานการศึกษา” หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึง ประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่งและเพื่อใช้เป็นหลักในการ เทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบการประเมินผลและการประกัน คุณภาพทางการศึกษา

“การประกันคุณภาพภายใน” หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบ คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของสถานศึกษานั้นเอง หรือ โดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น

“การประกันคุณภาพภายนอก” หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบ คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายนอก โดยสำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษาหรือบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่สำนักงานดังกล่าวรับรอง

เพื่อเป็นการประกันคุณภาพและให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

“ผู้สอน” หมายความว่า ครูและคณาจารย์ในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ

“ครู” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอนและการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่างๆ ในสถานศึกษาของทั้งของรัฐและเอกชน

“คณาจารย์” หมายความว่า บุคลากรซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนและการวิจัย ในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับปริญญาของรัฐและเอกชน

“ผู้บริหารสถานศึกษา” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งของรัฐและเอกชน

“ผู้บริหารการศึกษา” หมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไป

“บุคลากรทางการศึกษา” หมายความว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษารวมทั้งผู้สนับสนุนการศึกษาซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวเนื่องกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศและการบริหารการศึกษาในหน่วยงานการศึกษาต่าง ๆ

“กระทรวง” หมายความว่า กระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติรวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 10 การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับ การศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บ ค่าใช้จ่ายการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกายจิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคมการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการหรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถ พึ่งตนเองได้หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาสต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับ การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

มาตรา 11 บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล ได้รับการศึกษาภาคบังคับตามมาตรา 17 และตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตลอดจนให้ได้รับ การศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับตามความพร้อมของครอบครัว

มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชน องค์กรเอกชนองค์การวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนด ในกฎกระทรวง

มาตรา 13 บิดา มารดาหรือผู้ปกครองมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและการให้ การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล
2. เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด
3. การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา 14 บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้น พื้นฐาน มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ใน ความดูแลรับผิดชอบ
2. เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนด
3. การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา 15 การจัดการศึกษามีสามรูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (3) การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วย ตนเองตามความสนใจศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์

สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใด รูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ใน ระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจาสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตามรวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอรรถาธิบายการฝึกอาชีพหรือจากประสบการณ์ การการทำงาน

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริม ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอรรถาธิบาย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรมกระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตาม ความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชนชาติ และสังคม โลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการ ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิดการจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้ มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น และทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทยความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสารของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวชุมชน สังคมและประเทศชาติ

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและรู้จักเลือกสรร ภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559)

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งระดับ โลกและในประเทศที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศทั้ง โอกาสที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ซึ่งจะต้องคำนึงถึงภัยคุกคามและจุดแข็งที่ใช้ผลักดันการพัฒนาให้ก้าวหน้า รวมทั้งแก้จุดอ่อนที่มีอยู่ไม่ให้เป็นอุปสรรคการดำเนินงานจึงจำเป็นต้องประเมินสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลกระทบต่อพัฒนาประเทศในระยะต่อไปอย่างรอบคอบพร้อมทั้งประเมินศักยภาพของประเทศ และผลการพัฒนาที่ผ่านมา เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคมและระบบเศรษฐกิจของ

ประเทศให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและมีการเตรียมคนไทยให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งพัฒนาคนไทยให้มีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ที่สังเคราะห์ มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่เรียนรู้ มีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น ควบคู่กับการเสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาและแหล่งเรียนรู้ในระดับชุมชน โดยใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะผู้สังคมนักเรียนรู้อบรมตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ยกย่องการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากลและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย เสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชน และสังคมให้มั่นคงและเอื้อต่อการพัฒนาคนอย่างสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต โดยมีแนวทางสำคัญ ดังนี้

1. ปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสม โดยส่งเสริมสูตรที่มีศักยภาพและความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและรักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่ปัจจุบัน สนับสนุนการกระจายตัวและส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของประชากรให้เหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพ โอกาสและทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่

2. พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้สู่วัฒนธรรมการเกื้อกูล เสริมสร้างทักษะให้คนมีการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต การต่อยอดสู่นวัตกรรมความรู้ การฝึกฝนจนเกิดความคิดสร้างสรรค์ การเปิดใจกว้างพร้อมรับทุกความคิดเห็นและการปลูกฝังจิตใจที่มีคุณธรรม มีระเบียบวินัย ควบคู่กับการพัฒนาคนด้วยการเรียนรู้ในศาสตร์วิทยาการให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลายสอดคล้องกับแนวโน้มการจ้างงานในอนาคตรวมทั้งการพัฒนาต่อยอดตามศักยภาพและความถนัดรวมทั้งสร้างจิตสำนึกของประชาชนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยสร้างความตระหนักถึงการเคารพกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน การสร้างค่านิยมให้มีพฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์พลังงานเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมน่าอยู่ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน สร้างนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็กและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชนและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่ง

เรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มผู้สูงวัยแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

1. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาคนหรือทุนมนุษย์ให้เข้มแข็ง พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคนทั้งในเชิงสถาบัน ระบบ โครงสร้างของสังคม ให้เข้มแข็ง สามารถเป็นภูมิคุ้มกันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตามสถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อคนและสังคมไทยหลายประการ ดังนี้

1.1 โครงสร้างประชากรมีแนวโน้มประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ขณะที่ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ช่วงแผนฯ 11 ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี 2568 โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีประชากรวัยสูงอายุนานาชาติมากที่สุดถึงเกือบ 1 ใน 3 ของประชากรสูงอายุทั้งประเทศ ขณะที่กรุงเทพมหานครจะมีการเพิ่มขึ้นของประชากรวัยสูงอายุอย่างรวดเร็ว สำหรับโครงสร้างประชากรวัยเด็กมีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่อง เป็นผลมาจากภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยที่ลดลงต่ำกว่าระดับทดแทน ซึ่งในปี 2551 อัตราเจริญพันธุ์อยู่ที่ 1.6 และอัตราการตายของทารกอยู่ที่ 7.3 ต่อการเกิดมีชีพพันคน โดยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวทำให้สัดส่วนประชากรวัยเด็ก : วัยแรงงาน : ผู้สูงอายุ ลดลงจากร้อยละ 20.5 : 67.6 : 11.9 ในปี 2553 เป็นร้อยละ 18.3 : 66.9 : 14.8 ในปี 2559

1.2 คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้น แต่ยังมีปัญหาด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย คุณภาพการศึกษาและพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเด็กวัยเรียน ผลผลิตภายในวัยแรงงานและสุขภาพในวัยผู้สูงอายุ ปี 2551 คนไทยมีอายุคาดหมายเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 75.6 ปี มีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรวัย 15-59 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 8.9 ปี อย่างไรก็ตาม ผลการพัฒนาตามช่วงวัย พบว่า กลุ่มวัยเด็ก ระดับชาวยุโรปมีค่าเฉลี่ยลดลงจาก 91 เป็น 88 ในช่วงปี 2540 -2552 ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยที่องค์การอนามัยโลกกำหนดไว้ที่ 90 -110 นอกจากนี้ เด็กอายุ 0-5 ปี ที่มีพัฒนาการสมวัยมีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 72 เหลือเพียงร้อยละ 76 ขณะเดียวกันยังมีภาวะโภชนาการเกินและโรคอ้วนจากพฤติกรรมบริโภคที่ไม่เหมาะสม โดยในปี 2549

เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีมีภาวะโภชนาการเกินถึงร้อยละ 10.6 และคาดว่าอีก 10 ปีข้างหน้า 1 ใน 5 ของเด็กปฐมวัยจะเป็น โรคอ้วน ส่วนเด็กวัยเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าร้อยละ 50 และมาตรฐานความสามารถของผู้เรียนยังได้คะแนนต่ำในเรื่องการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจรรณญาณ และคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มที่มีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ ส่งผลให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้น โดยอัตราการคลอดของมารดาวัยรุ่นน้อยกว่า 20 ปี เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13.86 ในปี 2547 เป็น 16.05 ในปี 2552 ขณะที่กลุ่มวัยทำงาน ภาพรวมกำลังแรงงานมีการศึกษาสูงขึ้น โดยปี 2551 มีกำลังแรงงานจบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 43.1 และสัดส่วนนักเรียนสายอาชีพต่อสายสามัญอยู่ในอัตรา 40:60 แต่การเรียนต่อในสายอาชีพศึกษายังไม่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนระดับกลางของประเทศที่มีถึงร้อยละ 60 ขณะเดียวกันอัตราเพิ่มของผลิตภาพแรงงานในช่วงปี 2550 - 2551 โดยเฉลี่ยยังคงอยู่ในระดับต่ำ เพียงร้อยละ 1.8 นับเป็นจุดอ่อนต่อการขยายการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและผลิตภาพโดยรวมของประเทศ กลุ่มวัยสูงอายุ แม้จะมีอายุยืนยาวขึ้นแต่ประสบปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น โดยพบว่าร้อยละ 31.7 ป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูง รองลงมาคือ เบาหวาน ร้อยละ 13.3 และหัวใจร้อยละ 7.0 ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลของภาครัฐในอนาคต

1.3 บริบทการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกทำให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจทั้งในระดับทวิภาคีและระดับพหุภาคี ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงาน ได้อย่างเสรีมากขึ้น ความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ประเทศไทย ทั้งแรงงานต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยอย่างถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย ในปี 2552 มีแรงงานต่างด้าวเข้าเมืองที่ถูกกฎหมายจำนวน 219,794 คน และผิดกฎหมาย จำนวน 1,334,157 คน ทั้งนี้ ในปี 2558 จะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีทักษะฝีมืออย่างเสรีตามกรอบความร่วมมือประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีข้อตกลงร่วมกันถึงคุณสมบัติในสายวิชาชีพเพื่อให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานใน 7 สาขา ได้แก่ วิศวกรรม พยาบาล สถาปัตยกรรม วิชาชีพสำรวจ แพทย์ ทันตแพทย์และนักบัญชี และในระยะต่อไปจะเปิดในสาขาอื่นๆ รวมทั้งแรงงานกึ่งทักษะฝีมือด้วยซึ่งจะมีผลทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานในภูมิภาคอาเซียนเพิ่มขึ้น

1.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและการแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน การก่ออาชญากรรมที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงปี 2548-2552 สะท้อนได้จากภาพรวมคดีอาญาที่สำคัญทั้งการก่อคดีชีวิต ร่างกายและเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและคดียาเสพติด โดยในปี 2548 มีจำนวน

355.89 คดี ต่อประชากรแสนคนและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2552 เป็น 516.68 คดีต่อประชากรแสนคน จำนวนคดีอาญาดังกล่าวเป็นคดีอาเสพติดมากที่สุด โดยปี 2548 มีจำนวน 160.37 คดีต่อประชากรแสนคนและได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องถึงกว่าเท่าตัวในปี 2552 เป็นจำนวน 371.57 คดีต่อประชากรแสนคน ปัจจุบันปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นภัยร้ายที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างกว้างขวาง โดยพบปัญหายาเสพติดในสถานศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19.2 ปี 2552 เป็นร้อยละ 74.2 ปี 2553

1.5 สังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรม มีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องมากกว่าส่วนรวม จากการจัดอันดับคะแนนดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันทั่วโลก บ่งชี้ถึงความไม่สมดุลของธรรมาภิบาลการปกครองและปัญหาคอร์รัปชันในประเทศ โดยในปี 2552 ประเทศไทยได้รับคะแนนความโปร่งใส ไม่ทุจริตและคนในประเทศยอมรับไม่ได้กับการทุจริตเพียง 3.40 คะแนน จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน จัดอยู่ในลำดับที่ 84 จาก 180 ประเทศ และอยู่ในลำดับที่ 11 ของภูมิภาคเอเชีย ซึ่งตลอดระยะเวลากว่า 8 ปีที่ผ่านมา คะแนนของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ดี มีค่าเฉลี่ยเพียง 3.20 - 3.80 เท่านั้น แม้ว่าที่ผ่านมาภาคส่วนต่างๆ ได้มีการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ แต่การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวมยังอยู่ในระดับต่ำ โดยมีสัดส่วนมูลค่าเพิ่มขององค์กร ไม่แสวงหากำไรและอาสาสมัครต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเพียงร้อยละ 1.6 ในช่วงปี 2549 - 2551 เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้วมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 4-7 นอกจากนี้การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ โดยให้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนในระดับตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 พบว่า ปี 2551 - 2553 มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนจำนวน 2,388 แห่ง หรือเพียงร้อยละ 32.9 ของจำนวนตำบลทั้งหมดขณะเดียวกันความเปราะบางด้านสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกของครอบครัว นำไปสู่ปัญหาทางสังคมเพิ่มขึ้น เช่น อัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นจาก 4.5 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2545 เป็น 5.3 คู่ต่อพันครัวเรือนในปี 2551 ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวและความรุนแรงทางเพศต่อเด็กและสตรีเพิ่มขึ้นส่งผลให้เด็กและสตรีที่ตกเป็นเหยื่อจากความรุนแรง ได้รับความช่วยเหลือจากศูนย์พึ่งได้เพิ่มขึ้นถึงเกือบเท่าตัว จาก 5,656 รายในปี 2548 เป็น 11,140 รายในปี 2542 เป็นต้น

1.6 สื่อมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนแต่ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนค่อนข้างน้อย สื่อทางสังคมในปัจจุบันมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนแต่การเผยแพร่สื่อต่างๆ ยังไม่มีบทบาทต่อการ

ส่งเสริมการเรียนรู้และคุณธรรมจริยธรรม สะท้อนได้จากรายการโทรทัศน์ในหนึ่งชั่วโมงของรายการ ที่ออกอากาศทั้งหมด มีภาพของความรุนแรงมากที่สุดถึง 3.29 ครั้ง ภาพที่ตอกย้ำการสร้างอคติเชิงลบต่อผู้อื่น จำนวน 1.34 ครั้ง ภาษาก้าวร้าว 0.25 ครั้ง ความไม่เหมาะสมทางเพศ 0.13 ครั้ง ขณะที่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางเว็บไซต์ต่างๆ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศและการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมและบางส่วนเป็นเว็บไซต์ที่เข้าข่ายลามกอนาจาร ใช้ภาษาที่หยาบคาย รวมถึงเนื้อหาที่รุนแรง ขณะที่เกมส์คอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นที่ออนไลน์ที่มีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนอย่างมาก โดยปี 2550 พบว่าร้อยละ 42.2 ของเด็กและเยาวชนคิดเกมส์ออนไลน์ซึ่งเกมส์ส่วนใหญ่ที่นิยมเล่นเน้นการต่อสู้ ใช้ความรุนแรง มีเนื้อหาทางเพศและการใช้ภาษาในเกมส์ที่ไม่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

1.7 วิถีชีวิตไทยมีการเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรมจากนานาชาติ อารยประเทศที่มีความหลากหลายมากขึ้น เศรษฐกิจและสังคมโลกได้ปรับเปลี่ยนจาก “สังคมเกษตรกรรม” สู่อุตสาหกรรม” และ “สังคมฐานความรู้” สร้างกระแสการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วผ่านกระแสโลกาภิวัตน์และโลกไซเบอร์ ทำให้คนไทยมุ่งแสวงหาความสุขและสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวมากขึ้น มีแนวโน้มสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านโลกไซเบอร์เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อยร่วมสมัยที่หลากหลายในรูปแบบการรวมกลุ่มของบุคคลที่สนใจเรื่องเดียวกัน ขณะที่วัฒนธรรมที่บ่งบอกความเป็นไทยไม่สามารถแสดงบทบาทที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันได้เกิดปรากฏการณ์ของกระแสวัฒนธรรมที่เคลื่อนผ่านจากโลกตะวันตกมาสู่โลกตะวันออกที่มุ่งแสวงหาทางจิตวิญญาณ โดยเห็นได้จากปัจจุบันผู้คนเริ่มตระหนักรู้ถึงวิถีชีวิตและคุณค่าดั้งเดิมที่เป็นอยู่อย่างเรียบง่าย นำมาซึ่งบริการต่างๆ อาทิ แพทย์ทางเลือก สินค้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนและการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในด้านต่างๆ มากขึ้น

1.8 สังคมเมืองมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเครือญาติสู่สังคมปัจเจกมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มหมดไป คนไทยเริ่มมีพฤติกรรมเป็นปัจเจกหรือเป็นส่วนตัวมากขึ้นอย่างชัดเจน เช่น มีการกำหนดมาตรฐานค่านิยม การดำเนินชีวิตและความต้องการที่เป็นส่วนตัว วิถีชีวิตมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ขาดการปฏิสัมพันธ์และทำกิจกรรมร่วมกัน โครงสร้างครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ครัวเรือนที่อยู่คนเดียว ครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันแบบไม่ใช่ญาติและครัวเรือนที่มีอายุรุ่นเดียวกันสองรุ่นและรุ่นกระโดด (ตาชาย-หลาน) หรือครัวเรือนที่เป็นเพศเดียวกัน พฤติกรรมการอยู่

ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นแบบต่างคนต่างอยู่ มีเวลาในการอยู่พร้อมหน้าและทำกิจกรรมร่วมกันน้อยลง

2. การวิเคราะห์ความเสี่ยงและการสร้างภูมิคุ้มกัน

2.1 การวิเคราะห์ความเสี่ยง

2.1.1 โครงสร้างประชากรมีความไม่สมดุลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจและขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศ โดยประชากรวัยเด็กนอกจากมีอัตราการเกิดที่ลดลงแล้ว ยังมีพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์และสังคมอยู่ในระดับต่ำ ส่งผลให้ประเทศไทยอาจประสบปัญหาภาวะขาดแคลนกำลังแรงงานที่มีคุณภาพในอนาคต ขณะที่ปัจจุบันประชากรวัยทำงานมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะภาคการเกษตร พบว่าช่วงที่ผ่านมาภาคเกษตรมีสัดส่วนกำลังแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 41 ในปี 2545 เป็นร้อยละ 37.7 ในปี 2542 และเริ่มมีอายุเฉลี่ยสูงขึ้นเรื่อยๆ ในปี 2552 เฉลี่ยอยู่ที่ 43 ปี โดยเป็นผู้มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไปถึงร้อยละ 20.5 และอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 12 สถานการณ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร จนอาจต้องมีการนำเข้าแรงงานต่างด้าวจำนวนมาก ขณะเดียวกันผลิตภาพและทักษะความรู้ของกำลังแรงงานในปัจจุบันยังอยู่ในระดับต่ำ ส่งผลให้ผลิตภาพการผลิตและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศชะลอตัวลง ส่วนประชากรวัยสูงอายุมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น แต่มีงานทำมีเพียงร้อยละ 38.2 ในปี 2552 และส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในภาคการเกษตร

2.1.2 การเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรีส่งผลกระทบต่อการเมืองงานทำและคุณภาพชีวิต การแข่งขันทางการค้าอย่างรุนแรง การเคลื่อนย้ายเงินทุนของบรรษัทข้ามชาติและการเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรี ส่วนหนึ่งทำให้มีความต้องการนำเข้าแรงงานจากต่างประเทศ ทั้งในส่วนแรงงานที่มีทักษะฝีมือ/ความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและแรงงานไร้ฝีมือค่าจ้างต่ำ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อภาวะการเมืองงานทำของแรงงานไทย นอกจากนี้ การเข้ามาของแรงงานต่างด้าวยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของคนไทยทั้งในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านสุขภาพ โดยเฉพาะ โรคติดต่ออุบัติใหม่อุบัติซ้ำ ก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายของภาครัฐเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่การถักทอเข้ามาของแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายและผู้ติดตามแรงงานต่างด้าวรวมทั้งการออกลูกหลาน โดยไร้สัญชาติ ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการรับรองสถานการให้บริการต่างๆ ประเด็นปัญหามนุษยธรรมและความขัดแย้งระหว่างประเทศ

2.1.3 คุณภาพชีวิตของประชาชนยังมีความเสี่ยงจากความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและการแพร่ระบาดของยาเสพติด สถานการณ์ปัญหาด้านคดีอาญา โดยเฉพาะที่

เกี่ยวกับคดีอาชญากรรมที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อันเป็นผลพวงมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ประชาชนส่วนหนึ่งถูกรอรับจากกระแสวัตถุนิยมและต้องการหาเงินแบบง่ายๆ เช่น เข้าร่วมขบวนการค้ายาเสพติด การลักลอบเล่นพนันฟุตบอลโลก การขายบริการทางเพศ เป็นต้น ส่งผลให้มีการกระทำผิดหรือก่อคดีอาชญากรรมได้ง่ายขึ้น ทั้งคดีชีวิต ร่างกายและเพศ คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและคดีอาชญากรรม ซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อคุณภาพชีวิตประชาชน

2.1.4 ความเสื่อมถอยทางคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมไทย ส่งผลให้สถาบันทางสังคมมีแนวโน้มอ่อนแอ เนื่องจากคนในสังคมขาดความไว้วางใจและขาดการมีส่วนร่วมทางสังคม วิกฤตปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นความเสียหายที่จะส่งผลให้ประชาชนอยู่ร่วมกันยากลำบาก มีความถี่ในการใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหามากขึ้น ทั้งปัญหาในระดับครอบครัว การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนและปัญหาความคิดเห็นแตกต่างทางการเมือง ประกอบกับกระบวนการยุติธรรมแก้ไขปัญหาค่าไม่ได้เต็มที่ เนื่องจากมีปัญหาการตีความข้อกฎหมายและปัญหาเรื่องสองมาตรฐาน ทำให้ขาดความไว้วางใจกัน นอกจากนี้วัฒนธรรมของนานาประเทศที่ไหลเข้าสู่วิถีชีวิตคนไทยเป็นความเสียหายที่แทรกซึมในสังคมไทย โดยเฉพาะกระแสวัฒนธรรมเสมือนจริงที่แพร่เข้ามาผ่านโลกไซเบอร์ ทำให้มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมมากขึ้น ขณะเดียวกันมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและวิจรรณญาณในการเลือก รับ-ปรับ-ใช้วัฒนธรรม ส่งผลให้ค่านิยมไทยมีการปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมที่รับมา เช่น การเลียนแบบพฤติกรรมของคนซีกโลกตะวันตกที่นิยมความอิสระ เสรีในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นตัวตน ส่งผลให้เด็กและเยาวชนที่ยังไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีพอ หรือขาดการใช้วิจรรณญาณกลั่นกรอง เสี่ยงต่อการรับวัฒนธรรมที่ไม่ดีงามมาใช้โดยง่าย นอกจากนี้ ยังมีการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมเสมือนจริงในเชิงของการสร้างปัญหาหนักกว่าเชิงสร้างสรรค์ ทำให้ความสัมพันธ์กับคนรอบข้างลดลง บุคคลในครอบครัวสร้างพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้น นำไปสู่ความแตกแยกในครอบครัวและการมีส่วนร่วมในสังคมลดลง ส่งผลให้สถาบันทางสังคมอ่อนแอลงในที่สุด

2.2 การสร้างภูมิคุ้มกัน

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยเสี่ยงที่คาดว่าจะเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคน จำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทยและสังคมไทยในประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.2.1 คนไทยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต จากหลักการพื้นฐานสำคัญที่คนไทยต้องมีความรู้ ใฝ่เรียนรู้ ตัดสินใจด้วยความระมัดระวัง มีสำนึกในศีลธรรมและจริยธรรม การดำเนินชีวิตด้วยความเพียร อดทน มีสติใช้ปัญญาอันจะ

นำไปสู่ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง และการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลทุกด้าน ซึ่งเป็นการวางรากฐานของการสร้างสังคมแห่งความรู้ และเป็นภูมิคุ้มกันของคนและสังคมได้ อาทิ ด้านการเงิน ให้มีการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความมีเหตุผล มีการอดออม เพื่อไม่ก่อให้เกิดวิกฤตทางเงิน ส่วนด้านสังคม ส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวรักสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน สังคมจะได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ขณะที่ด้านวัฒนธรรม ต้องสร้างความตระหนักรู้ สามารถคิดวิเคราะห์ มีเหตุผล คนไทยจะได้มีความระมัดระวัง รู้จักกลั่นกรองเลือกรับปรับใช้วัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในอนาคต

2.2.2 คนไทยมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการเรียนรู้จากแหล่งความรู้อื่น ๆ ตั้งแต่เกิดจนตายจึงเป็นการพัฒนาคนอย่างเต็มศักยภาพให้มีความรู้ มีทักษะ มีประสบการณ์ เพื่อดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในสังคมของข้อมูลข่าวสาร และกระแสการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมถูกต้องทุกช่วงอายุชีวิต การที่สังคมไทยต้องสัมพันธ์กับสังคมที่มีการแข่งขันตามอิทธิพลของกระแสที่เป็นเสรี โครงสร้างเศรษฐกิจจะเปลี่ยนจากการใช้แรงงาน ไปเป็นการใช้ความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้น ดังนั้นคนจึงต้องมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเรื่องการศึกษา ทักษะการทำงานและการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21

2.2.3 คนไทยทุกคนพร้อมรับและใช้ประโยชน์จากการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรี โดยการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจกระแสการเปลี่ยนแปลงและทักษะชีวิตในการรับมือกับโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน อาทิ ทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม ทักษะชีวิตในการรู้เท่าทันการเลือนไหลทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ ต้องให้ความสำคัญกับการผลิตกำลังคนเพื่อเป็นฐานในสาขาการผลิตหลักอย่างมีคุณภาพ โดยเฉพาะกำลังคนระดับปฏิบัติการและช่างต่างๆ รวมทั้งการผลิตกำลังคนเพื่อสนับสนุนภาคบริการของประเทศ อาทิ ภาคธุรกิจการจัดประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ สุขภาพ การศึกษา รวมทั้งการจัดระบบเพื่อเตรียมการรับคนที่จะเข้ามาในประเทศไทยและคนไทยที่จะออกไปต่างประเทศที่เหมาะสมและสอดคล้องกับคนกลุ่มต่างๆ การจัดทำฐานข้อมูลแรงงานที่มีทักษะฝีมือและแรงงานกึ่งฝีมือของไทยและต่างชาติที่อยู่ในประเทศไทยในสาขาอาชีพสำคัญต่างๆ

2.2.4 คนไทยตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย อดีตที่ผ่านมาคนไทยมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงวิถีชีวิต ความเชื่อและแนวคิดของคน ครอบครัว ชุมชน และชาติ เข้าไว้ด้วยกัน ทำให้ประเทศไทยรอดพ้นวิกฤตการณ์ต่างๆ มาได้ อาทิ การมีวิถีชีวิตแบบสังคมเครือญาติที่มีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การให้ความเคารพผู้อาวุโส การยึดมั่นในหลักศีลธรรมและความรู้ผิดชอบชั่วดี ดังนั้น การที่คนไทยตระหนักเห็นคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย มีจิตสำนึกที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน บนความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมจะเป็นฐานการพัฒนาที่สำคัญในการก้าวไปสู่สังคมที่มีความใส่ใจและแบ่งปันต่อผู้อื่น ตลอดจนสามารถนำไปสู่การสร้างและพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศในอนาคต

2.2.5 ความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมเริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา (บ้าน วัด โรงเรียน) และชุมชน ในอดีตสถาบันทางสังคมต่างๆ เป็นสถาบันหลักในการปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยมให้แก่เด็กและเยาวชน อาทิ ครอบครัวเป็นระบบเครือญาติ ช่วยเหลือเกื้อกูลและอยู่กันพร้อมหน้า ทำหน้าที่เลี้ยงดู อบรม และหล่อหลอมสมาชิกในครอบครัว ขณะที่สถาบันการศึกษาจะทำหน้าที่ในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ รวมทั้งคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อการดำเนินชีวิต สถาบันทางศาสนาเป็นผู้มีบทบาทในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของศาสนาต่างๆ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผู้คนในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมและเอื้ออาทรต่อการพัฒนาระบบคุณค่าของสังคม โดยชุมชนจะเป็นตัวยึดโยงสถาบันต่างๆ ในการร่วมทำหน้าที่และสืบทอดประเพณี ค่านิยมที่ดีงาม ดังนั้น การทำให้สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็ง สามารถทำบทบาทหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จะเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ

3. ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา

3.1 วัตถุประสงค์

3.1.1 เพื่อพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

3.1.2 เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากลและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย

3.1.3 เพื่อเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัว ชุมชนและสังคมให้มั่นคงและเอื้อต่อการพัฒนาคนอย่างสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต

3.2 เป้าหมายการพัฒนา

3.2.1 คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความรู้ความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต มีความคิดสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีค่านิยมความเป็นไทย รู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม

3.2.2 ยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากล ต่อยอดองค์ความรู้สู่นวัตกรรม ควบคู่การเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย

3.2.3 ขยายโอกาสการเข้าถึงระบบสุขภาพที่มีคุณภาพและลดปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพอย่างเป็นระบบ

3.2.4 ให้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา มีบทบาทหลักในการหล่อหลอม บ่มเพาะคนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ให้เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรมในวิถีชีวิตและดำเนินถึงประโยชน์ต่อส่วนรวม

3.3 ตัวชี้วัด (KPI)

3.3.1 อัตราเจริญพันธุ์รวมของประชากรไทยไม่ต่ำกว่า 1.6

3.3.2 คุณภาพคนโดยรวมดีขึ้น โดย

- 1) ปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้นเป็น 12 ปี
- 2) ประชากรวัยเด็กมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาหลักมีคะแนนเฉลี่ย

มากกว่าร้อยละ 50

3) สัดส่วนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ต่อประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 45 และเพิ่มสัดส่วนประชากรที่สามารถเข้าถึงโครงข่ายคมนาคมและอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ได้ร้อยละ 80 ของประชากรทั่วประเทศ

- 4) จำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 15 คนต่อประชากร

10,000 คน

- 5) อัตราเพิ่มของผลิตภาพแรงงานเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี
- 6) จำนวนผู้สูงอายุที่มีงานทำเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 50
- 7) อัตราการป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อสำคัญ 5 โรค คือ โรคมะเร็ง หัวใจ

เบาหวาน ความดัน และหลอดเลือดสมอง ลดลง

8) โรงเรียนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพในระดับตำบลสามารถเข้าถึงบริการ โครงข่ายบรรดเบนค์ที่มีคุณภาพ ภายในปี 2558

3.3.3 สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น โดย

- 1) จำนวนคดีตาม พ.ร.บ. คู่สมรสผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว

ลดลง

- 2) สถานศึกษาทุกระดับ/ประเภทผ่านการรับรองคุณภาพมาตรฐาน
- 3) จำนวนสภาองค์กรชุมชนที่ได้รับการจัดตั้งเพิ่มขึ้น
- 4) ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

3.4 แนวทางการพัฒนา

3.4.1 การส่งเสริมคนไทยที่มีศักยภาพและความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและมีการกระจายตัวประชากรที่สอดคล้องกับศักยภาพและ โอกาสของพื้นที่

1) ส่งเสริมคู่สมรสที่มีศักยภาพและความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและรักษา ระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่ปัจจุบัน โดย

(1) ส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ที่เหมาะสมในทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึงได้ มาตรฐานและมีคุณภาพรวมทั้งกำหนดมาตรการที่เอื้อต่อการมีบุตรเพิ่มขึ้นอย่างมีคุณภาพทั้งใน ด้านภานีและสวัสดิการในการเลี้ยงดูบุตร

(2) ส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ในเรื่องครอบครัวศึกษาอาหาร ศึกษาพฤติกรรมอนามัยการเจริญพันธุ์และสุขภาพทางเพศที่เหมาะสมตลอดถึง รวมถึง การเตรียมความพร้อมพ่อแม่ก่อนตั้งครรภ์ ในระหว่างตั้งครรภ์ ระยะคลอดและหลังคลอด

2) สนับสนุนการกระจายตัวและส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของประชากร ให้เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพ โอกาสและทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ โดย

(1) เพิ่มโอกาสการจ้างงานและการมีงานทำในภูมิภาค เพื่อลดการย้ายถิ่น ออกและจูงใจให้มีการย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาเดิม

(2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน บริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้เพียงพอและมีคุณภาพมาตรฐานเท่าเทียมกันระหว่างเขตเมืองและชนบท เพื่อจูงใจให้ประชาชนอยู่ในพื้นที่

3.4.2 พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศในอนาคต

1) การพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย

(1) พัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม และจริยธรรม โดย

(1.1) เตรียมความพร้อมของพ่อแม่และผู้ดูแลในการเลี้ยงดูเด็กที่เหมาะสมกับพัฒนาการทางสมอง สติปัญญาและร่างกายผลักดันให้เกิดการเรียนรู้ด้วยความสุขด้วยการกระตุ้นให้ได้คิดและลงมือทำด้วยตนเอง เชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้เข้ากับชีวิตจริง และปฏิบัติตนเป็นต้นแบบที่ดีด้านคุณธรรมและจริยธรรม

(1.2) ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพศูนย์เด็กเล็กทั้งในชุมชน สถานประกอบการและหน่วยงานภาครัฐให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับภูมิสังคม โดยให้ความสำคัญกับคุณภาพของผู้ดูแลเด็กและการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็ก เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างคนสามวัย

2) พัฒนาเด็กวัยเรียนให้มีความรู้ทางวิชาการและสติปัญญาทางอารมณ์ที่เข้มแข็งสามารถศึกษาหาความรู้และต่อยอดองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง โดย

(1) การพัฒนาหลักสูตรและปรับกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคม โดย

(2.1) บูรณาการเรียนรู้อันหลากหลายวิชาทั้งด้านวิชาการ ทักษะชีวิตและสันตนาการที่ครอบคลุมทั้งศิลปะ ดนตรี กีฬา วัฒนธรรม ศาสนา ความเป็นไทย และเรื่องอาเซียนศึกษา

(2.2) ปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนทั้งการเรียนรู้ในห้องเรียนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียน ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน เรียนรู้เป็นกลุ่มและสร้างนิสัยใฝ่รู้ มีทักษะในการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าและรับฟังความเห็นของผู้อื่น สนับสนุนการต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ การจัดกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณะประโยชน์ โดยเฉพาะกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารีและอาสาดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

(2.3) ค้นหาเด็กที่มีอัจฉริยภาพและผู้มีความสามารถพิเศษด้านต่าง ๆ ให้ได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาศักยภาพให้มีความเป็นเลิศ สามารถแสดงศักยภาพในเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างเต็มที่และต่อเนื่อง

(2) ส่งเสริมการใช้และการอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น รวมทั้งการใช้ภาษาไทย อย่างถูกต้องควบคู่กับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง รวมทั้งการเรียนรู้ภาษาสากล และภาษาเพื่อนบ้านในกลุ่มอาเซียน

(3) เน้นครูผู้สอนให้มีวุฒิตรงตามวิชาที่สอน มีระบบ กระบวนการผลิต และพัฒนาครูที่มีคุณภาพ สามารถดึงผู้คนเก่งและดี มีจิตวิญญาณความเป็นครู โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและยกย่อง ครูเพื่อศิษย์และหรือครูสอนดี เพื่อเป็นต้นแบบให้แก่ครู รวมทั้งมีระบบจูงใจให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการปรับวิธีประเมินสมรรถนะที่สะท้อนประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ

(4) เสริมสร้างทักษะชีวิตและพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสมและถูกต้องให้แก่เด็ก โดยเฉพาะการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น สามารถจัดการ ควบคุม ดูแลอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม มีความรู้ ความเข้าใจในหลักโภชนาการ คุณค่าของอาหาร การออกกำลังกาย และการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์และมีคุณภาพ

3) พัฒนากำลังแรงงานให้มีความรู้และสมรรถนะที่สอดคล้องกับโครงสร้าง การผลิตและบริการบนฐานความรู้และเศรษฐกิจสร้างสรรค์

(1) พัฒนากำลังแรงงานในภาคเกษตร โดยจัดระบบการศึกษาเพื่อสร้าง เกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถด้านการเกษตรที่ใช้ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ อย่างครบวงจร สนับสนุนด้านวิชาการและปฏิรูปการฝึกอบรมอาชีพสู่การปฏิบัติจริง การสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจให้เยาวชนเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมอย่างมีศักดิ์ศรีควบคู่กับการเชิดชูคุณค่าของอาชีพเกษตรกร เพื่อให้ภาคการเกษตรเป็นฐานการผลิตที่มั่นคงของประเทศ

(2) ผลิตและพัฒนากำลังแรงงานระดับกลาง โดยเน้นการจัดการเรียน การสอนตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา การยกระดับคุณภาพมาตรฐาน อาชีวศึกษาให้ผู้เรียนมีสมรรถนะในการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอุตสาหกรรม เป้าหมาย และสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา รวมทั้งสร้างเครือข่ายการผลิต และพัฒนากำลังคนกับภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะสถานประกอบการ ควบคู่กับการสร้าง เครือข่ายการเรียนรู้นานาชาติ

(3) พัฒนาคอนให้มีการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตั้งแต่ระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การอาชีวศึกษานานาชาติเทคโนโลยีและระดับอุดมศึกษารวมทั้ง สนับสนุนการผลิตและพัฒนานักวิจัย ผู้สร้างและพัฒนานวัตกรรมในสาขาต่างๆ ตลอดจน ต่อยอดสู่การสร้างสรรค่นวัตกรรมระดับสูงที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาวัฒนธรรม ไทย ผู้เศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของสินค้าและบริการที่สามารถใช้ ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือเชิงสังคม

(4) สนับสนุนให้มีการวางแผนและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร ภาครัฐอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง สร้างความชัดเจนในบทบาทและภาระงานของข้าราชการ พนักงานและลูกจ้าง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพบุคลากรและการปฏิบัติงานของภาครัฐให้มีผลิตภาพ สูงขึ้น

(5) จัดทำกรอบมาตรฐานคุณวุฒิแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ระบบคุณวุฒิวิชาชีพสนับสนุนการเตรียมความพร้อมรองรับการเปิดเสรีด้านแรงงานภายใต้ กรอบความร่วมมือประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและเร่งเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจให้มีการนำ คุณวุฒิวิชาชีพไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้แรงงานมีสมรรถนะและมีเส้นทางความก้าวหน้า ในวิชาชีพที่ชัดเจนและนำไปประเมินค่าตอบแทนที่สอดคล้องกับความรู้ ทักษะอาชีพ และประสบการณ์ตามกลไกตลาด

(6) เตรียมความพร้อมคนไทยในการรับประโยชน์และลดผลกระทบที่จะ เข้ามาพร้อมกับการเข้าออกของแรงงานอย่างเสรี สร้างโอกาสและเพิ่มขีดความสามารถของคน ไทยในการออกไปทำงานต่างประเทศ ยกกระดับทักษะด้านอาชีพและทักษะด้านภาษาควบคู่กับ การสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมจากผลกระทบของการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรี

(7) เร่งบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวให้เป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การกำหนด มาตรฐานการจ้างงาน การคุ้มครองแรงงานและการพัฒนาทักษะฝีมือที่เหมาะสมสอดคล้องกับ ความต้องการของตลาดแรงงาน

4) พัฒนาผู้สูงอายุให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม มีคุณภาพ มีคุณค่า สามารถปรับตัวทำทันการเปลี่ยนแปลงเป็นพลังในการพัฒนาสังคม

(1) ส่งเสริมการสร้างรายได้และการมีงานทำในผู้สูงอายุ โดยกำหนด ลักษณะประเภทงานและอัตราค่าจ้างที่เหมาะสม ควบคู่กับการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะทั้งด้าน วิชาการและการใช้สื่อการเรียนรู้สมัยใหม่ให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อการประกอบอาชีพและการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุที่เป็นคลังสมองของชาติ ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นและประเทศ

(3) พัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมกับศักยภาพ ทรัพยากรและความต้องการของท้องถิ่น ทั้งในด้านการจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมอย่างบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่องรวมทั้งพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพและความพร้อมให้เป็นต้นแบบของการดูแลผู้สูงอายุเพื่อขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น

(4) สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ผู้่วฒฒนธรรมการเกื้อกูล เสริมสร้างทักษะให้คนมีจิตสาธารณะ ด้วยการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตและการต่อยอดสู่นวัตกรรมความรู้ การฝึกฝนจนเกิดความคิดสร้างสรรค์ การเปิดใจกว้างพร้อมรับทุกความคิดเห็นและการปลูกฝังจิตใจที่มีคุณธรรม ควบคู่กับการพัฒนาคนด้วยการเรียนรู้ในศาสตร์วิทยาการให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลายสอดคล้องกับแนวโน้มการจ้างงานในอนาคตรวมทั้งการพัฒนาต่อยอดตามศักยภาพและความถนัด

(5) การสร้างเสริมสุขภาพของคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการพัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชน การเร่งดำเนินมาตรการส่งเสริมสุขภาพและลดปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อสุขภาพ การใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ในการพัฒนาคุณภาพบริการและขยายบริการสุขภาพเชิงรุก รวมทั้งมุ่งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพ

(6) สร้างจิตสำนึกของประชาชนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยสร้างความตระหนักถึงการเคารพกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน การสร้างค่านิยมให้มีพฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์พลังงาน เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมน่าอยู่

3.4.3 ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้าง โอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่

1) สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน สร้างนิสัยใ้รู้และรักการอ่านตั้งแต่วัยเด็ก ควบคู่กับการส่งเสริม

ให้องค์กรและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เพื่อนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน

2) การสร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(1) เสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาในระดับท้องถิ่น ชุมชนและประเทศ โดยพัฒนาโครงข่ายโทรคมนาคมเพื่อให้บริการสื่อสารข้อมูลความเร็วสูง หรือบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับภูมิสังคมและพัฒนาและยกระดับศูนย์ ความเป็นเลิศด้านต่างๆ สู่ภูมิภาคและชุมชน

(2) พัฒนาและเปิดโอกาสให้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ทั่วไป อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา รวมทั้งเปิดพื้นที่/เวทีสาธารณะให้เป็นศูนย์รวม การแลกเปลี่ยนให้กับนักคิดอย่างสร้างสรรค์ โดยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ การแสดงออก และนำเสนอผลงานเชิงสร้างสรรค์ ตลอดจนให้มีการบริหารจัดการพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ให้ประชาชนเข้าถึงอย่างสะดวกและใช้บริการ ได้เต็มศักยภาพ มีการผสมผสานภูมิปัญญา ท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้

(3) พัฒนาองค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งจากผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้านและจัดให้มีการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา พัฒนาทักษะด้านภาษาและเทคโนโลยีให้เอื้อต่อการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายตลอดจน เนื้อหาสาระที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง

(4) การปรับปรุงและผลักดันกฎ ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการ เรียนรู้ตลอดชีวิต มาตรการภาษีที่เกี่ยวข้อง ให้เอื้ออำนวยและส่งเสริมให้เกิดการจัดการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง

3) ส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

(1) จัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ยืดหยุ่น หลากหลาย เข้าถึง ได้ ง่าย ที่สัมพันธ์สอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น โดยเน้น การพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เรียนรู้เป็นกลุ่มจนติดเป็น นิสัยใฝ่เรียนรู้

(2) มีระบบเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ ปรับระบบการวัด ประเมินผลผู้เรียนและระบบการเข้ารับการศึกษาต่อให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาทางเลือก และต่อประชากรทุกกลุ่มตามศักยภาพของผู้เรียน

(3) ส่งเสริมให้มีการพัฒนาบทเรียนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการใช้มาตรการทางภาษีในการสนับสนุนการผลิตสื่อเพื่อการเรียนรู้และเป็นช่องทางสำหรับคนทุกกลุ่มวัยแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

3.4.4 เสริมสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงงามของไทยมาขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดย

1) พัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศ

(1) สนับสนุนสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ปกป้องกระบวนการคิดที่ยอมรับความแตกต่าง และจิตสำนึกประชาธิปไตยในทุกระดับ ตั้งแต่ปัจเจกชุมชน ท้องถิ่นและระดับประเทศ ให้รู้และเข้าใจบทบาท หน้าที่ในความเป็นพลเมืองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นตั้งแต่วัยเด็กจนตลอดชีวิต

(2) นำคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทย อาทิ ความเอื้ออาทรและการเป็นเครือญาติ มาพัฒนาต่อยอด โดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ในการสร้างการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเชื่อมโยงสถาบันครอบครัวกับสถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษาเพื่อปลูกฝังวัฒนธรรม ค่านิยมและจิตสำนึกที่ดีในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมที่จะมีผลกระทบต่อการเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรม

(3) ส่งเสริมภาคประชาสังคมและองค์กรธุรกิจเอกชนให้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยกำหนดมาตรการสนับสนุนการทำงานเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับกลไกภาครัฐ การส่งเสริมภาคเอกชนที่ประกอบกิจการเพื่อสังคมที่สร้างสมดุลระหว่างผลประโยชน์ขององค์กรและผลประโยชน์ของชุมชนและสังคม การยกย่ององค์กรธุรกิจเอกชนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อสาธารณะตลอดจนสนับสนุนให้สถาบันทางสังคมยกย่องคนดีในสังคมที่เป็นต้นแบบและตัวอย่างที่ดีผ่านสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

2) นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน คุณค่าของความสงบสุขและการแบ่งปันตามวิถีดั้งเดิมมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยให้ความสำคัญกับการจัดการการเรียนรู้ในชุมชนที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตบนฐานชีวิตของคนในชุมชนและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

(1) นำความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาต่อยอดในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาสังคมของประเทศ โดย

(1.1) สนับสนุนสื่อ กลไกของรัฐและภาคอุตสาหกรรมในการพัฒนาต่อ ยอดวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมสู่วัฒนธรรมไทยร่วมสมัยที่เสริมสร้างคุณค่าและมูลค่าทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง

(1.2) สร้างค่านิยมให้คนไทยภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทยและการ ยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งทาง ความคิด และสร้างความเป็นเอกภาพในสังคม

(2) บูรณาการกลไกการดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิในการเข้าถึง บริการของรัฐและสิทธิชุมชน ทั้งในระดับครอบครัว ระดับชุมชนท้องถิ่น ระดับชาติและระดับ สากลให้เชื่อมสัมพันธ์กันอย่างเกื้อกูล โดยใช้กลไกจังหวัดและสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่เป็น แกนหลักในการเชื่อมประสานภาคส่วนต่างๆ

(3) สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลก โดยเฉพาะประชาคมอาเซียน เพื่อให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมในรูปแบบการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางความคิดและค่านิยมและเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา ประชาคมอาเซียนร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับความรู้ในท้องถิ่น

การจัดการศึกษาต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมและจัดให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น โดย การจัดการศึกษาถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคน โดยที่ต้องให้ความสำคัญต่อความเป็นท้องถิ่นซึ่ง หมายถึง การจัดการศึกษาต้องให้ความสำคัญต่อการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ กับ มนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ ธรรมชาติกับธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษา ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น คือการใช้ความรู้ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ใน กระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ

ดังนั้นการศึกษาแนวคิดหรือทัศนะของความรู้ในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนา คุณภาพการศึกษาดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาความคิดหรือทัศนะต่อความรู้ ในท้องถิ่น ดังนี้

แนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(กองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2549 : 12-13) สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. การสร้างสังคมความรู้แห่งอนาคตให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน หมายถึง กระบวนการตัดสินใจหรือดำเนินการใดๆ ของท้องถิ่น สังคมและประเทศที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ความจริงอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Knowledge based) และการมีส่วนร่วมของทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มคนระดับรากหญ้าซึ่งจะเป็นการสร้างความรู้ให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลายนำไปสู่การแก้ไขปัญหาท้องถิ่นและสังคมตลอดจนเป็นการยกระดับความรู้สู่การสร้างแนวคิดทฤษฎีใหม่จากฐานราก (Grounded Theory) เพื่อเป็นต้นแบบในการศึกษาวิจัยและกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมแห่งอนาคต

2. แหล่งความรู้ใหม่จะมีส่วนผสมขององค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานสำคัญ จากการเรียนรู้ของสังคมทุกระดับผ่าน กระบวนการศึกษา กระบวนการวิจัยและกระบวนการพัฒนาประเทศและที่สำคัญเป็นกระบวนการที่สร้างความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแห่งการค้นหาคำรู้ในความจริงเป็นความหมายใหม่แห่งความเท่าเทียมกันของคนในสังคมแห่งอนาคต

3. การพัฒนาสังคมใหม่ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นการสร้างสังคมแห่งความจริง ที่มีความเป็นเหตุเป็นผลเป็นสังคมแห่งการค้นหาและค้นพบความรู้ ความจริงอย่างมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนอันหลากหลายทั้งในกระบวนการศึกษา รวบรวมข้อมูล การวิพากษ์วิจารณ์ การหาข้อสรุปและการคิดวิจัย โดยเน้นการพัฒนาจากฐานของข้อมูลท้องถิ่นของคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่น

สรุปได้ว่า องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ในความจริงเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนรู้ของสังคมทุกระดับ มีความเป็นเหตุเป็นผล สามารถค้นหาและค้นพบได้โดยผ่านกระบวนการศึกษา กระบวนการวิจัยและกระบวนการพัฒนาประเทศ

แนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553

เจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 มุ่งเน้นให้การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

และในส่วนของการใช้ความรู้ในท้องถิ่นได้กำหนดทิศทางเพื่อดำเนินการไว้ในมาตรา 7 ซึ่งกล่าวว่า (กระทรวงศึกษาธิการ. 2553 : 5)

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง ส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้จะต้องใช้ความรู้อันเป็นสากลกับความรู้ในท้องถิ่น อาทิเช่น ความรู้ด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ฯลฯ มาจัดการผสมผสานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอันจะส่งผลให้ บุคคลหรือชุมชนรู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

แนวคิดต่อความรู้ในท้องถิ่นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลังของชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจิตสำนึกความ เป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐานรวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อ การศึกษาต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบน พื้นฐานความรู้ที่ว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพซึ่งส่วนที่ เกี่ยวข้องกับความรู้ในท้องถิ่น ได้กำหนดไว้ในจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน ข้อ 5 โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2552ข : 5)

ข้อ 5 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนา สิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคม ได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ให้ ความสำคัญของความรู้ในท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทยและทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นำไปใช้ประโยชน์และสร้าง สิ่งที่ดีงามให้สังคม

การจัดการความรู้

ความหมายของการจัดการความรู้ (Knowledge management)

จิตติพร ชมพูคำ (2548 : 53) กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการที่ว่าด้วยการนำเอาความรู้และความเข้าใจในการทำงานร่วมกันของปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันในองค์กร มาเก็บรวบรวมและเรียบเรียงให้เป็นประโยชน์ในการสร้างคุณค่า เพื่อความแตกต่างและพัฒนา ระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

กรกนก ทิพรสและพิชัย ตั้งภิญโญพิศุทธิคุณ (2548 : 32) กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการของการเก็บรวบรวมความรู้ในองค์กรและนำความรู้ที่เก็บรวบรวมจากบุคลากรแต่ละคนมาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเป็นการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะส่งผลต่อ ประสิทธิภาพขององค์กรรวมถึงการจัดเก็บความรู้ไว้เป็นทรัพย์สินที่คงอยู่กับองค์กรตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับ วุฒิสักดิ์ พิศสุวรรณ (2548 : 22) ที่กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นการจัดการ สารสนเทศและความรู้ที่นับว่าสำคัญหรือเป็นทรัพย์สินที่เป็นนามธรรม (Intangible Asset) ซึ่งมีความสำคัญที่องค์กรต้องใช้ในการสร้างความแตกต่างทางการแข่งขัน โดยอาศัย กระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาองค์กรมีความได้เปรียบ

วิจารณ์ พานิช (2548 : 2 - 5) ได้ให้ความหมายของการจัดการความรู้สรุปสาระได้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การยกระดับความรู้ขององค์กรเพื่อสร้างประโยชน์จากต้นทุน ทางปัญญา โดยเน้นกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวาง เพราะเป็นการรวบรวมการจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ด้วยตัวของมันเองแต่เทคโนโลยีดังกล่าวไม่ใช่ การจัดการความรู้ การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ้าไม่มีการแลกเปลี่ยน ความรู้แล้วความพยายามในการจัดการความรู้ก็ไม่สำเร็จ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเสนอไว้ดังนี้

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ปัจจุบันมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้
 เสน่ห์ จามริก (2541 : 34) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญา
 ชาวบ้าน (Popular wisdom) หรืออีกในหนึ่งเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom)

หมายถึง ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งยังมีการพัฒนาตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่พยายาม จะยืนยันหยัดเพื่อดำรงการพึ่งตนเองต่อแรงกระแสนวัตกรรมกดดันและขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองโลกภายนอก

สุรศักดิ์ ปะดังดาโต (2543 : 10) ได้ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และการประมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้รับการถ่ายทอดจากการสั่งสมประสบการณ์ของบรรพบุรุษในอดีต โดยผ่านกระบวนการศึกษาและเรียนรู้จนเกิดองค์ความรู้ใหม่ ประกอบไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ในการจัดรูปแบบการสอน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านบุคคล หมายถึง บุคคลสำคัญและผู้รู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุในท้องถิ่น ผู้รู้ในท้องถิ่น
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสถานที่ หมายถึง แหล่งความรู้ที่สำคัญที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น แปลงเกษตรและผสมผสาน ตลาดนัดสินค้า โรงงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัสดุอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุอุปกรณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากปัญญาของคนในท้องถิ่น เช่น บ้านทึบประวัติหมู่บ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณีงานหัตถกรรมของหมู่บ้าน

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 46) ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หมายถึง เกณฑ์หลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุขซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

อนุสรณ์ ขอสันติวัฒน์ (2548 : 15) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้องและความเชี่ยวชาญของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องที่ทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือเกษตร ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมในปัจจุบัน คือการอนุรักษ์ บำรุงรักษาสิ่งที่ดั้งเดิมไว้ เช่น ประเพณีต่างๆ หัตถกรรมและคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดั้งเดิมที่หายไป เลิกไปหรือกำลังจะเลิกให้กลับมาเป็นประโยชน์เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย การประยุกต์ คือ การปรับหรือผสมผสานความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่เช่นการใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้เพื่อให้เกิดการดำเนินอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น

การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัดมาเป็นธนาคารข้าวเปลือก เพื่อช่วยผู้ขาดแคลน การสร้างใหม่คือการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้าน เคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่ม แม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ได้มีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 10) กล่าวว่าในการพัฒนาประเทศไทยเพื่อให้เจริญ

ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เราให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีตลอดมา แต่ยิ่งพัฒนาที่พบว่าประเทศไทยต้องวิ่งตามต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนานำมาที่นำมาซึ่งปัญหาต่างๆ มากมาย นับตั้งแต่การเสียเปรียบดุลการค้า ความไม่สมดุลระหว่างวิทยาศาสตร์กับวัฒนธรรม ความไม่สมดุลระหว่างอุตสาหกรรมกับ เกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ก็เพราะเราได้พัฒนาประเทศและจัดการศึกษาโดยทอดทิ้ง ของดีที่ประเทศเรามีอยู่คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทยแต่ยังมี บางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด สาเหตุที่ทำให้ภูมิปัญญา ไทยมีสภาพที่ตกต่ำอย่างในปัจจุบัน คือ

1. สังคมไทยได้ละเลย ไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมานานเมื่อมีระบบ โรงเรียนที่สอนความรู้แบบสากลเกิดขึ้น ภูมิปัญญาไทยก็ถอยร่นไปจากระบบการศึกษาไทย จนเกือบสิ้นเชิง โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ไม่มีการให้เกียรติยกย่อง หรือให้ความสำคัญ

2. ขาดการรวบรวมการศึกษา วิจัย และพัฒนา ในเรื่องภูมิปัญญาไทยเพื่อนำมาใช้ในวิถีชีวิตและสังคม ดังจะเห็นได้ว่างานวิจัยในปัจจุบัน ในสถาบันอุดมศึกษาและสถาบันวิชาการทั้งของหน่วยงานราชการและเอกชน ส่วนใหญ่จะทำการวิจัยเรื่องที่เป็นวิชาการแบบสากล ซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่และค้นคว้าวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยมีน้อยเมื่อปี พ.ศ. 2541 แต่ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2553 การค้นคว้าวิจัยเรื่องภูมิปัญญา ไทยมีเพิ่มมากขึ้น

3. ไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยในโรงเรียนการศึกษาในระบบโรงเรียนของเรา มุ่งไปทางความรู้ที่เป็นสากลแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จากเดิมการศึกษาภูมิปัญญาไทย

มีประมาณ 80-90 % ของเนื้อหา แต่ในปัจจุบันมีเหลือเพียง 5-10 % เท่านั้น เช่น ภาษาไทย คนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย เป็นต้น

4. ไม่มีการส่งเสริมผลงานหรือ โครงการที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยจากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการศึกษาของประเทศ ไม่ว่าจะกรมที่ดูแลนโยบายและแผนหรือกรมที่ดูแลสถานศึกษา

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 204 - 212) ยังกล่าวอีกว่า เมื่อระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามานักการศึกษาไทยไม่สนใจ ไม่ปรับปรุงและไม่ยกย่องภูมิปัญญาไทย ไม่สนใจ ไม่ปรับปรุงและไม่ยกย่องภูมิปัญญาไทยทำให้ สูญหายของมรดกที่ล้ำค่า ของชาติไปมาก ที่เห็นชัดเจนก็คือภูมิปัญญาไทยทางด้านการแพทย์ เราดูถูกการรักษาแบบไทยว่าไม่ทันสมัย ในโรงพยาบาลทั่วไปถึงไม่มีส่วนในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณเหลืออยู่เลย มีแต่การรักษาแบบตะวันตกซึ่งเรียกว่าแผนใหม่หรือแผนปัจจุบันนอกจากนี้ตามร้านขายยา ก็เป็นแผนปัจจุบัน สมุนไพรไทยซึ่งเป็นยาแผนโบราณหาได้ยากต่างจากการแพทย์ในประเทศจีน ซึ่งทำการรักษาทั้งแผนปัจจุบันกับแผนโบราณควบคู่กัน ไปโรงพยาบาลประเทศจีนจะมีแพทย์อยู่ 2 ประเภท คือที่รักษาแบบแผนโบราณกับแผนปัจจุบันปัจจุบัน โดยมีฐานะที่เท่าเทียมกัน ค่าตอบแทนหรือเงินเดือน ก็ใกล้เคียงกัน

กัลป์ยานี ปฎิมาพรเทพ (2548 : 55) กล่าวว่า เอคเคิล (Eckel) ให้แนวคิดไว้ว่า ในประเทศในอเมริกาคณะกรรมการทางการศึกษาของอเมริกา ได้ศึกษาเกี่ยวกับ กลยุทธ์ศาสตร์การเปลี่ยนแปลงในองค์การและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาของคณบดี ภาควิชาต่างๆ ปรากฏว่าในภาควิชาต่างๆ ได้เห็นมากกับการใช้ภูมิปัญญาปัญญาดั้งเดิมและ แฮมเชอร์ (Hampshire) ให้แนวคิดไว้ว่า ในประเทศอังกฤษที่ได้มีโครงการพิจารณาเกี่ยวกับ อายุของผู้เรียน โดยสมาชิกของโครงการ ฮอลด์ ให้ผู้สูงอายุ ได้เข้าสู่โรงเรียนและใช้ชีวิตกับ ภูมิปัญญาเพื่อช่วยเหลือนักเรียน จุดมุ่งหมายของโครงการนี้ เพื่อให้เด็กๆ ได้รับรู้เรื่องราว ของผู้สูงอายุและการสื่อสารความรู้ความเข้าใจระหว่างคนทั้งสองวัยตลอดจนเพื่อปรับปรุง มาตรฐานของการจัดการศึกษา

พจน์ เทียมศักดิ์ (2543 : 34 - 39) กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นการสั่งสมระบบ ความคิดระบบความรู้ระบบคุณค่า มีการกลั่นกรองและสืบทอดต่อเนื่องกันมาทั้งทางตรง คือการประสบเหตุด้วยตนเองและทางอ้อมคือการ ได้ยิน ได้ฟังมาจากคำสอน คำบอกเล่าแต่เป็น สิ่งที่มีอยู่ทุกแห่งหน เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิด ได้เองและนำมาใช้แก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างทั้งลึกที่ชาวบ้านคิดเองทำเองโดย

อาศัยศักยภาพที่มีอยู่มาแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย เป็นสิ่งที่ชาวบ้าน การสะสมความรู้มีเป็นระยะเวลานานทั้งจากประสบการณ์ตรงจากความสำเร็จกับบุคคลอื่น จากชุมชนจากตนเอง จากบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นจากธรรมชาติ จากคน จากสัตว์ พืช จากวัฒนธรรม จากสภาพแวดล้อม การสั่งสมก็โดยแบบที่ไม่มีมีลายลักษณ์อักษรได้จากการบอกเล่าแบบปากต่อปากและแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร จากการเขียนลงในแผ่นใบลานในวัดจากการเขียนลงแผ่นหิน การเขียนลงกระดาษ เพื่อเป็นการสืบทอดทั้งยังเป็นการกระจายภูมิปัญญาออกไปซึ่งมีหลายวิธี ได้แก่

1. การกระจายความรู้ภายในกลุ่มเครือญาติ ผู้ใหญ่จะเป็นผู้สอนและเป็นต้นแบบให้ การเรียนรู้ส่วนใหญ่จะเกิดในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับผู้สนใจส่วนใหญ่ เป็นลูกเป็นหลานที่เป็นเครือญาติ เพราะสามารถฝึกปฏิบัติจากประสบการณ์ที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมา จะเห็นถึงความชำนาญเฉพาะทางในอาชีพใดอาชีพหนึ่งที่ทำเป็นลำเป็นต้น ทั้งหมดเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำและการปฏิบัติงานจริงโดยเริ่มจากการสังเกต วิธีการปฏิบัติงานกระบวนการทำงานรวมทั้งสังเกตจากอุปกรณ์การทำงานที่มีอยู่ เมื่อพอจะเข้าใจในกระบวนการทำงานแล้ว จึงให้ลองเขียนแบบ โดยปฏิบัติในส่วนที่ง่ายก่อนจนสามารถปฏิบัติได้ครบไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย แล้วจึงปล่อยให้ปฏิบัติทั้งหมดตามสภาพที่เป็นจริง ระหว่างนี้ก็อาจมีการซักถามในส่วนที่ไม่เข้าใจและมีการปรับปรุงการปฏิบัติงานเพิ่มเติม ซึ่งส่วนนี้ได้รับการถ่ายทอดจากเครือญาติและบรรพบุรุษด้วยการบอกเล่าด้วยปาก เรียกว่า แบบมุขปาฐะ ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงและฝึกหัดทำ ไปเรื่อยๆ จนเกิดความชำนาญในที่สุดคำพูดที่ใช้สอนก็จะใช้ภาษาง่ายๆ เมื่อผู้ได้รับการถ่ายทอดได้เห็นและจดจำวิธีการทำรูปแบบต่าง ๆ จนมีความเชี่ยวชาญ ชำนาญก็สามารถกระจายความรู้ไปยังบุคคลอื่นได้ วิธีการเรียนรู้จะใช้การสังเกต และการทำตามเป็นส่วนใหญ่ ความสำเร็จของผู้เรียนวัดได้จากความสารถในการเรียนแบบว่าทำได้มากน้อยแค่ไหน และนำสิ่งที่เรียนรู้นั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีเพียงใด เด็ก ๆ ในสังคมแบบเดิมจึงเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติด้วยตนเอง รวมทั้งลองผิดลองถูกจากประสบการณ์ของตนเอง

2. จากการบอกเล่าแบบปากต่อปากจากคนในหมู่บ้านเดียวกันในความเป็นเพื่อนบ้านมีการกระจายความรู้ในชุมชนสามารถทำได้โดยตรงของชาวบ้าน เนื่องจากความถนัดในอาชีพของแต่ละครอบครัวไม่เห็นกัน เมื่อมีทางเลือกหลายทางชาวบ้านจึงพยายามเลือกโดยพิจารณาความเป็นไปได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเลือกจากสิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์มาก่อนและมีการเปลี่ยนแปลงความรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังคำนึงถึงความสามารถของตนเองในการ

นำเครื่องมือทันสมัยแปลกใหม่มาใช้สำหรับการเผยแพร่ส่วนใหญ่ได้รับการบอกเล่าพูดคุยจากคนหนึ่งในสังคมนั้น การพูดคุยเผยแพร่สิ่งใหม่นั้นจะทำให้ได้ทราบความเป็นไปวิธีการต่าง ๆ มากขึ้นและเป็นการรับข้อมูลโดยตรง

3. การรวมกลุ่มจับกลุ่มพูดคุย เป็นการนำบุคคลที่มีบุคคลที่มีปัญหาหรือความสนใจร่วมกันมาร่วมปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องที่สนใจ เริ่มจากการตั้งปัญหาและทำความเข้าใจปัญหานั้นก่อนแล้วจึงลองผิทดลองดูเพื่อตรวจสอบดูว่าอย่างไรดี นอกจากนี้ยังหาข้อมูลได้จากแหล่งต่าง ๆ แล้วจึงนำมาตรวจสอบหาข้อสรุป เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นแนวทางในทางแก้ปัญหา ร่วมกัน เป็นการฝึกทักษะเรื่องการใช้ความคิด ช่วยให้เป็นคนช่างสังเกต มีเหตุผลอะไรง่าย ๆ ระหว่างขั้นตอนของการค้นคว้าหาคำตอบก็จะได้เรียนรู้ไปด้วย ทำให้รู้จักคิดหาเหตุผลด้วยตนเองทั้งยังเป็นการฝึกทักษะในการแก้ปัญหา วิธีนี้ค่อนข้างได้ผล เพราะเป็นการเรียนรู้กันและกัน ความคิดของทุกคนถือว่าเป็นประโยชน์ต่อกัน นอกจากนี้ยังได้มีการอภิปรายกลุ่มซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน ในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่พวกเขาสนใจร่วมกัน มีการพูดจาซักถามกันระหว่างการอภิปรายและการแสดงความคิดเห็นของผู้ร่วมอภิปรายซึ่งจะช่วยให้ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันเพราะได้มีโอกาสฝึกฝนการแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นการรวมกลุ่มแบบนี้จึงเป็นการทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยกันแก้ปัญหา ร่วมกัน การทำงานเป็นกลุ่มจะช่วยให้ชาวบ้านเข้าใจและเรียนรู้ถึงกลไกของกลุ่มและสร้างนิรันดร์ที่ดีให้แก่กันทำให้เป็นการรู้จักยอมรับมติดกลุ่ม ฝึกฝนการทำงานแบบผู้ใหญ่ เมื่อออกไปอยู่ในสังคมจะได้เข้าใจถึงกระบวนการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ดี

4. การแสดงผลการปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จเป็นการนำบุคคลไปดูงาน โดยเดินทางเป็นกลุ่ม ๆ ทำให้ได้แนวคิดไปปฏิบัติหรือนำแนวคิดกลับไปปรับปรุงงานที่ทำอยู่ให้ดีขึ้น การไปดูงานจะได้เป็นผลคุ้มค่าเพราะเป็นการได้เห็น ได้ยิน ได้สอบถามจากต้นแบบหรือคนที่ประสบความสำเร็จเป็นการอาศัยแหล่งความรู้ในชุมชนเป็นการหาประสบการณ์ที่สมบูรณ์และมีลักษณะที่เป็นบูรณาการเนื่องจากเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ได้ดีเพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถหาไว้ในห้องเรียนได้อย่างครบถ้วนยังส่งเสริมให้ผู้สนใจ ได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้โดยมีโอกาสได้ปฏิบัติด้วยตนเองรอที่จะฟังคำพูดเพียงอย่างเดียวจึงทำให้เข้าใจมากขึ้นเพราะได้เห็นของจริง

5. การอ่านเอกสารที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เนื้อหาที่เป็นประโยชน์กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง

6. การถ่ายทอดจากศรัทธา ความเชื่อ พิธีกรรม จารีตธรรมเนียม ในแบบที่ไม่เป็นรายลักษณ์อักษร เป็นการบอกเล่าโดยตรง มีลักษณะเรียบง่าย ตรงไปตรงมา ถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยได้รับการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะกับยุคสมัย มีการกระจายความรู้โดยการเรียนแบบ มีการกล่าวด้วยคำพูด ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ใช้การท่องจำจะเห็นได้ว่าในชุมชนมีการสั่งสมและกระจายความรู้ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตที่อยู่ภายในชุมชนมีการสั่งสมและกระจายความรู้ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นเรื่องที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตที่อยู่ภายในชุมชนหมายถึงรวมถึงทั้งหมดในการนำเดินชีวิต เนื่องจากระบบความรู้มีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ฉะนั้นการที่จะทำให้ภูมิปัญญาคงอยู่จึงคงต้องมีการสั่งสมและกระจายความรู้ออกไป

การจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีผู้สนใจศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวนี้ กองวิจัยทางการศึกษา (กรมวิชาการ, 2539 : 5) ได้นำเนนการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาในท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดของผู้บริหารและครูผู้สอน รวมทั้งกระบวนการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนา หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ศึกษาความคิดเห็นของผู้รู้ในท้องถิ่นในการร่วมมือกับ โรงเรียน จัดการเรียนการสอนตลอดจนศึกษาความคิดเห็นของผู้รู้ในท้องถิ่นในการร่วมมือกับ โรงเรียน จัดการเรียนการสอนผู้รู้ในท้องถิ่น ผลการวิจัย สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. เขาชนจะมี 3 แบบ คือ (1) ค้อยโอกาส (2) สืบสานทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมตะวันออก(3) ไม่รับรู้วัฒนธรรม ไขว่คว้าความสำเร็จ ความก้าวหน้า โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น ดังนั้นการจัดการศึกษาควรจะต้องมีการทบทวนตลอดกระบวนการนับตั้งแต่หลักสูตร ควรกำหนดสิ่งที่ผู้เรียนในแต่ละระดับความรู้เพื่อจะได้เป็นทิศทางในการจัดการเรียนการสอน หนังสือเรียน และการประเมินผล

2. การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงคือ ทำอย่างไรจึงจะทำให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข ดังนั้นสิ่งที่ให้นักเรียนจึงควรเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัว ประกอบด้วย การเรียนรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ความรู้ที่เกิดจากสังคมมนุษย์และภูมิปัญญาที่สะสมไว้นอกจากนี้ วิธีการถ่ายทอดความรู้มาเป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การเรียนรู้

ด้วยการกระทำ (Learning by Doing) ส่วนกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้รับควรนำไปใช้ใน ชีวิตจริงได้

3. การเรียนโดยใช้ภูมิปัญญา ถือว่า หลักสูตรคือชีวิต ชุมชนคือห้องเรียนที่ทำให้ เด็กเกิดการแสวงหาความรู้ เกิดความภูมิใจถิ่นกำเนิดของตนเอง มีความสุขเมื่อได้ออกไป เรียนรู้จาก ชุมชนเกิดการใฝ่รู้ สามารถรู้สิ่งที่ยุ่งยากได้ด้วยตนเอง

4. การพัฒนาการจัดการศึกษา ผู้บริหาร โรงเรียนควรรู้จักเด่น จุดด้อยของ โรงเรียนและชุมชนแล้วนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์

5. แนวทางการนำชุมชน ผู้ปกครอง ผู้นำท้องถิ่น ผู้รู้ในท้องถิ่น เข้ามา มี ส่วนรวมในการจัดการศึกษาของ โรงเรียนนับตั้งแต่ร่วมคิด ริเริ่ม ดำเนินการและตรวจสอบการ จัดการศึกษาของ โรงเรียนนับตั้งแต่ร่วมคิด ริเริ่ม ดำเนินการและตรวจสอบการจัดการศึกษา ผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้คือ ผู้บริหาร โรงเรียนซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับผู้รู้ในท้องถิ่น สร้างความสัมพันธ์ระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนและเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในการ จัดกิจกรรม ตลอดจนประชาสัมพันธ์ผลงานของ โรงเรียนให้ชุมชนได้ทราบ

6. แนวทางดำเนินงาน เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในคุณค่าของ วัฒนธรรม มีความสนใจ ความสามารถที่จะศึกษาค้นคว้า เพื่อที่จะนำมาประยุกต์กับวิทยาการ สาภรณ์ การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนรู้จักวิถีคิด วิธีการวางแผนและการจัดการสามารถ เรียนรู้สิ่งที่ยุ่งยากได้ด้วยตัวเองและควรให้ผู้เรียนตระหนักว่า ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สามารถ แลกเปลี่ยน ลอกเลียนกันได้ถ้าพิจารณาได้ ถ้าพิจารณาว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งดี นอกจากนั้น วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถแลกเปลี่ยนได้ตามการสมัย ส่วนสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียน การสอนควรเป็นสิ่งที่อยู่ในท้องถิ่น

ชนาธิป พรกุล (2544 : 26) กล่าวว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะเป็น ประโยชน์อย่างแท้จริง ต้องเป็นการศึกษาที่สอดคล้องและเกื้อกูลต่อชีวิตจริง สามารถพัฒนา คุณภาพชีวิต เศรษฐกิจสังคมของแต่ละท้องถิ่น การจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการ ของท้องถิ่นได้นั้น จะทำให้ผู้เรียนได้รู้จักเข้าใจท้องถิ่นของตนเองซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดความ รักความผูกพัน ความหวงแหนและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ตลอดจนมีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นของตนต่อไป การที่นักเรียน ได้มีโอกาสออกนอกห้องเรียน ไป สัมผัสและสัมพันธ์ กับธรรมชาติ สังคม ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ย่อมช่วยสร้าง ประสบการณ์ตรงต่อการดำเนินชีวิตได้เรียนรู้และค้นพบสาระความรู้ที่นอกเหนือจากหนังสือ

เรียน ครูก็ได้ มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปกับนักเรียนด้วย เป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่ตื่นตัว แจ่มใส นำไปสู่กิจกรรมการมีส่วนร่วม การฝึกคิดและจินตนาการที่หลากหลาย

สุมน อมรวิวัฒน์ (2544 : 150) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนอีกประเภทหนึ่ง เป็นสถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากิน ในชุมชนทุกแห่งหนเป็น ห้องเรียนธรรมชาติ ที่เปิดกว้าง สร้างบรรยากาศและจินตนาการอันกว้างไกล การนำผู้เรียน ออกสู่ชุมชนนั้นนอกจากการได้รับสาระความรู้จากชุมชนแล้วยังช่วยให้ทุกคนทุกฝ่ายของ ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ประเวศ วะสี (2534 : 146) กล่าวว่า ในชุมชนมีผู้รู้ด้านต่าง ๆ มากมาย มากกว่าครู ที่สอนท่องหนังสือมากนัก ถ้าเปิด โรงเรียนสู่ชุมชนให้ทั้งครูและนักเรียนได้เรียนรู้จากครู ในชุมชนจะมีครูมากมายหลากหลายเป็นครูที่รู้จริงทำจริงจะทำให้การเรียนรู้เข้าไปเชื่อมโยง กับการปฏิบัติจริงการเรียนรู้จะสนุกไม่น่าเบื่อหน่าย ที่สำคัญจะเป็นการปรับระบบคุณค่าค่านิยม และความภูมิใจของชุมชน จึงเป็นเหตุผลสำคัญมากที่ผู้บริหารและครูทุก โรงเรียนจำเป็นต้องจัด กระบวนการเรียนรู้ที่เปิดกว้างออกสู่ชุมชน บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่นักการศึกษาทุกคนต้องปรับ ความคิดให้ตลบลบเลิกทิศจากการมุ่งตั้งเดียวในวิธีจัดห้องเรียนและตารางสอนคงที่อย่างเดียว ทั้งปี ตลอดปีมาเป็นการคิดถึงสารการเรียนรู้ที่กว้างขึ้น จัดตารางเวลาเรียนให้ยืดหยุ่น เพื่อให้ การนำผู้เรียนออกสู่ชุมชนการบริหารจัดการกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการชุมชนย่อมมี ความยุ่งยาก ซับซ้อนมากกว่าการสอนซ้ำ ๆ ประจำวัน ในชั้นเรียนแต่ก็ได้มีความลำบากเกิน กว่าที่โรงเรียนและชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมร่วมในการให้ การศึกษาแก่ลูกหลานของเขา เขาชนของเราจะได้รับการปลูกฝังให้รู้และรักท้องถิ่นที่เขาอยู่ มองเห็นคุณค่าและปัญหาที่หมู่บ้านเขามีผู้เรียนจึงพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและใน อนาคตของเขาจะเป็นพลังเกื้อหนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง การปฏิรูปการเรียนรู้ที่สามารถทำได้ทันที คือ การที่โรงเรียน ชุมชน สถาบันชุมชน เอกชน องค์กรทุกฝ่ายร่วมมือกันจัดการศึกษาที่ขยาย กว้างขวางออกสู่ชุมชนและธรรมชาติ โดย มีหลักการพื้นฐานความคิดดังต่อไปนี้

การเรียนรู้เกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกสถานที่ ทุกเวลา

1. แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมาย ทั้งที่องค์กรจัดตั้ง สถาบันในชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
2. การเรียนรู้ที่เกิดจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่ายของการเชื่อมโยงประสานการณ ์เกิดสังคมนการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม

3. การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเป็นกระบวนการที่มีความสุข
สร้างสรรค์ความคิดและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำผู้เรียนออกศึกษาในชุมชน
การแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่ายการจัดการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดรูปแบบตายตัวขึ้นอยู่กับความ
พร้อมและความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับชุมชนสภาพแวดล้อม

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นุชนาฏ รัตนรังสรรค์ (2549 : 19 - 20) แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 ประเภท
ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการยังชีพ
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิต และทรัพย์สิน
 - 2.1 ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง
 - 2.2 ภูมิปัญญาหลบเลี่ยงอันตราย
 - 2.3 ภูมิปัญญาการรวมพลังและการพึ่งพิง
 - 2.4 ภูมิปัญญาในการใช้และทำศาสตราวุธ
 - 2.5 ภูมิปัญญาการดูแลบำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน
3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้างและพิทักษ์ฐานะและอำนาจ
 - 3.1 ภูมิปัญญาการสร้างและขยายอำนาจ
 - 3.2 ภูมิปัญญารักษารูปร่างและอำนาจ
4. ภูมิปัญญาการจัดการเพื่อสาธารณะประโยชน์
5. ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรคพิเศษ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 45) ได้แบ่งสาขาภูมิปัญญา
ออกเป็น 10 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตร หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้และเทคนิค
ด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตน
ในสภาวะการต่างๆ ได้เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ไขปัญหาด้านการตลาด
การแก้ไขปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขปัญหาโรค และแมลง) และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี
ที่เหมาะสมกับการเกษตรเป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าสู่ตลาด เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่นการรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น
3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้
4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและประโยชน์จากคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและการบริหารกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน
6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนไทยให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
7. สาขาวิศวกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม หัตถศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น
8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรทางการศึกษา ทั้งองค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศาสนา
9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท
10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น

การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน

การถ่ายทอดภูมิปัญญาแขนงความรู้ต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นผลให้ภูมิปัญญาความรู้ยังคงปรากฏให้เห็นและได้รับการพัฒนาปรับเปลี่ยนเรื่อยมา โดยสามารถจำแนกวิธีการถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ดังนี้

นุชนาถ รัตนรังสรรค์ (2549 : 23) กล่าวว่า ชาวบ้านทุกหมู่บ้านได้ใช้ภูมิปัญญาของตนสั่งสมความรู้ ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอดและยอมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่ คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมาด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อ ผีสางต่างๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งพอจะจำแนกได้คือ

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กๆ โดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นๆ ในสิ่งใกล้ตัวซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ เช่น การละเล่น การเล่านิทาน การลองทำ การเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่ กิจกรรมถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อน สนุกสนานดึงดูดใจ วิธีการเหล่านี้เป็นการเสริมสร้างลักษณะนิสัย บุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มากพอสมควรแล้วและเป็นวัยทำงาน วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบเช่น วิธีการบอกเล่าโดยตรงหรือผ่านพิธีการสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ ดังเห็นได้ทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่น จะมีขันตอน มีคำสอน คู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้งรวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยง ประสบการณ์มาโดยตลอด

สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 91 - 118) ได้ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านสังคม วัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. เครื่องช่วยปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้เฉพาะญาติสนิทและบุคคลในครอบครัวเดียวกัน

2. เครื่องช่วยในระดับชุมชนเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลที่อยู่ชุมชนเดียวกัน เช่น การถ่ายทอดโดยผู้นำชุมชนให้กับชาวบ้านหรือให้สมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพ

3. เครื่องข่ายระดับองค์กรเป็นการถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน โดยผ่านเข้ามาทางผู้นำชุมชน เช่น ครู พระสงฆ์ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 45-49) ได้สรุปวิธีการเรียนของมนุษย์ไว้ดังนี้

1. การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก มนุษย์จะมีการลองผิดลองถูกด้วยสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นและสะสมความรู้ ความเข้าใจนั้นไว้แล้วถ่ายทอดแก่ลูกหลานในเผ่าพันธุ์ของตนนานๆ เข้าก็จะเป็นจารีตประเพณีหรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของกลุ่มนั้นๆ เมื่อเวลาล่วงเลยไป มนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้ว แต่รู้ว่าสังคมของตนต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นจึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือแก้ไข ป้องกันปัญหาได้

2. การเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำจริง (Learning by Doing) การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงในสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จริงแล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไป กลายเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3. การเรียนรู้ด้วยวิธีการสาธิต การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (Oral Tradition) และการสร้างความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Literacy Tradition) ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านจะนิยม การสาธิตวิธีการ และสอนเป็นวาจา ในกรณีที่เป็นศิลปะ วิทยาการที่มีความซับซ้อน ลึกซึ้ง จะใช้วิธีลายลักษณ์อักษรเป็นรูปของตำราตามความสะดวกและสอดคล้องกับพื้นฐานของ ชาวบ้านและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยในการรับรู้ของเจ้าของวัฒนธรรม

4. การเรียนรู้โดยพิธีกรรม ในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไว้ในตัว เป็นการตอกย้ำความเชื่อ กรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติและความคาดหวังโดยไม่ต้องใช้ การจำแนกแจกแจงเหตุผล แต่ใช้ศรัทธา ความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม เป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แต่จะเน้นที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ

5. การเรียนรู้ศาสนา ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศิลปะและวัตรปฏิบัติ ตลอดจน พิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในเชิงการเรียนรู้ มีส่วนตอกย้ำ ภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและให้ความมั่นใจ อบอุ่นทางจิตใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนที่ต้องเผชิญกับสังขารแห่งชีวิต คือ ความไม่แน่นอน สถาบัน ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ศาสนาจึงเป็นหลัก ในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติสติ ปัญญาและอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อม ๆ กัน

ถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่นับถือศาสนา นั้น ๆ โดยทางตรงและทางอ้อม อีกทั้งเป็นแก่นและกรอบในขบวนการจัดเทศกาลทางสังคม (Socialization)

6. การเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในชาติพันธุ์ ดั้งเดิมทำกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรมทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัวมีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามาผสมผสานกลมกลืนบ้าง ชัดแย้งบ้างแต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งสาระ รูปแบบและวิธีการ กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมจึงมีพลวัตส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอันทันสมัย ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อมและอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายการขยายตัวของการเรียนรู้กว้างขวางหลากหลายมากอย่างไม่เคยปรากฏมาแต่ กาลก่อน สังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทางเลือกมากมาย และมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าใหม่ให้พิจารณา

7. การเรียนรู้โดยการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ในการแก้ไขปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อม ทางเศรษฐกิจและทางสังคม ได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่ สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ตรงกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ ได้ระดับหนึ่ง ดังนั้นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็น กระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8. การเรียนรู้แบบครูปักหลักจำ เป็นการเรียนรู้ในทำนองแอบเรียน แอบเอาอย่างแอบ ลองทำดูตามแบบอย่างที่เราสั่งเกตอยู่เงิบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเองที่สามารถทำได้จริง วิธีนี้ดูเผิน ๆ เป็นเสมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของผู้อื่นแต่ในความเป็นจริง ความหมายไม่ได้สื่อในทางไม่ดี หากเป็นวิถีธรรมชาติธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น

การประเมินตามสภาพจริง

สุวิมล ว่องวานิช (2546 : 13) กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริง เป็นกระบวนการ ตัดสินความรู้ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียน ในสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยใช้เรื่องราว เหตุการณ์ สภาพจริงหรือคล้ายจริงที่ประสบในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งเร้าให้ ผู้เรียนตอบสนองโดยการแสดงออก ลงมือกระทำหรือผลิต จากกระบวนการทำงานตามที่ คาดหวังและผลผลิตที่มีคุณภาพจะเป็นการสะท้อนภาพเพื่อลงข้อสรุปถึงความรู้ ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนว่ามีมากน้อยเพียงใด น่าพอใจหรือไม่ อยู่ในระดับความสำเร็จใด

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 20) ได้กล่าวว่า การประเมินสภาพจริงเป็นการประเมินจากการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยงานหรือกิจกรรมที่มอบหมายให้ผู้ปฏิบัติ จะเป็นงานหรือสถานการณ์ที่เป็นจริง (Real Life) หรือใกล้เคียงกับชีวิตจริงจึงเป็นงานที่มีสถานการณ์ซับซ้อน (Complexity) และเป็นองค์รวม (Holistic) มากกว่างานปฏิบัติในกิจกรรมการเรียนทั่วไป

เทคนิคที่ใช้ในการประเมินตามสภาพจริง

การประเมินตามสภาพจริงเป็นการกระทำ การแสดงออกหลาย ๆ ด้านของนักเรียนตามสภาพความเป็นจริงทั้งในและนอกห้องเรียน มีวิธีการประเมินโดยสังเขปดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 184 - 193)

1. การสังเกต เป็นวิธีการที่ดีมากวิธีหนึ่งในการเก็บข้อมูลพฤติกรรมด้านการใช้ความคิด การปฏิบัติงาน และโดยเฉพาะด้านอารมณ์ ความรู้สึกและลักษณะนิสัยสามารถทำได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ทั้งในห้องเรียน นอกห้องเรียนหรือในสถานการณ์อื่นนอกโรงเรียน เครื่องมืออื่น ๆ ที่ใช้ประกอบการสังเกต ได้แก่ แบบตรวจสอบรายการ แบบมาตราส่วนประมาณค่า แบบบันทึกระเบียบสะสม เป็นต้น

2. การสัมภาษณ์ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้เก็บข้อมูลพฤติกรรมด้านต่างได้ดี เช่น ความคิด (สติปัญญา) ความรู้สึก กระบวนการขั้นตอนในการทำงาน วิธีแก้ปัญหา ฯลฯ อาจใช้ประกอบการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มั่นใจมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการสัมภาษณ์

2.1 ก่อนสัมภาษณ์ควรหาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของนักเรียนก่อนเพื่อทำให้การสัมภาษณ์เจาะตรงประเด็นและได้ข้อมูลยิ่งขึ้น

2.2 เตรียมชุดคำถามล่วงหน้าและจัดลำดับคำถามช่วยให้การตอบไม่กำกวม

2.3 ขณะสัมภาษณ์ครูใช้วาจา ท่าทาง น้ำเสียงที่อบอุ่นเป็นกันเองทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกปลอดภัยและผ่อนคลายให้นักเรียนอยากพูดหรือเล่า

2.4 ใช้คำถามที่นักเรียนเข้าใจง่าย

2.5 อาจใช้วิธีสัมภาษณ์ทางอ้อมคือ สัมภาษณ์จากบุคคลที่ใกล้ชิดกับนักเรียน เช่น เพื่อนสนิท ผู้ปกครอง เป็นต้น

3. การตรวจงาน เป็นการวัดและประเมินผลที่เน้นการนำผลการประเมินไปใช้ทันทีใน 2 ลักษณะ คือ เพื่อการช่วยเหลือนักเรียนและเพื่อปรับปรุงการสอนของครูจึงเป็น

การประเมินที่ควรดำเนินการตลอดเวลา เช่น การตรวจแบบฝึกหัด ผลงานภาคปฏิบัติ โครงการ หรือ โครงการต่างๆ เป็นต้น งานเหล่านี้ควรมีลักษณะที่ครูสามารถประเมินพฤติกรรมระดับสูง ของนักเรียนได้ เช่น แบบฝึกหัดที่เน้นการเขียนตอบ เรียบเรียง สร้างสรรค์ (ไม่ใช่แบบฝึกหัด ที่เลียนแบบข้อสอบเลือกตอบซึ่งมักประเมินได้เพียงความรู้ความจำ) งาน โครงการ โครงการ ที่เน้นความคิดขั้นสูงในการวางแผนจัดการ ดำเนินการและแก้ปัญหาสิ่งที่ควรประเมินควบคู่ ไปด้วยเสมอในการตรวจงาน (ทั้งงานเขียนตอบและปฏิบัติ) คือ ลักษณะนิสัยและคุณลักษณะ ที่ดีในการทำงาน

4. การรายงานตนเอง เป็นการให้นักเรียนเขียนบรรยายหรือตอบคำถามสั้น ๆ หรือ ตอบแบบสอบถามที่ครูสร้างขึ้น เพื่อสะท้อนถึงการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งความรู้ ความเข้าใจ วิธีคิด วิธีทำงานความพอใจในผลงาน ความต้องการพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น
5. การใช้บันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นการรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นที่เกี่ยวข้อง กับตัวผู้เรียน โดยเฉพาะความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียนจากแหล่งต่าง ๆ
6. การใช้ข้อสอบแบบเน้นการปฏิบัติจริง ในกรณีที่ครูต้องการใช้แบบทดสอบ ขอเสนอแนะให้ใช้แบบทดสอบภาคปฏิบัติที่เน้นการปฏิบัติจริง ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้
 - 6.1 ปัญหาต้องมีความหมายต่อผู้เรียนและมีความสำคัญเพียงพอที่จะแสดงถึง ภูมิความรู้ของนักเรียนในระดับชั้นนั้น ๆ
 - 6.2 เป็นปัญหาที่เลียนแบบสภาพจริงในชีวิตของนักเรียน
 - 6.3 แบบสอบต้องครอบคลุมทั้งความสามารถและเนื้อหาตามหลักสูตร
 - 6.4 นักเรียนต้องใช้ความรู้ความสามารถ ความคิดหลาย ๆ ด้านมาผสมผสาน และแสดงวิธีคิดได้เป็นขั้นตอนที่ชัดเจน
 - 6.5 ควรมีคำตอบถูกได้หลายคำตอบและมีวิธีการหาคำตอบได้หลายวิธี
 - 6.6 มีเกณฑ์การให้คะแนนตามความสมบูรณ์ของคำตอบอย่างชัดเจน

7. การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน แฟ้มสะสมงานหมายถึง สิ่งที่ใช้สะสมงาน ของผู้เรียนอย่างมีจุดประสงค์ อาจเป็นแฟ้ม ก่อ่ง แผ่นดิสก์ อัลบั้ม ฯลฯ ที่แสดงให้เห็นถึงความ พยายาม ความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ในเรื่องนั้นๆ หรือหลาย ๆ เรื่อง การสะสมนั้นนักเรียน มีส่วนร่วมในการเลือกเนื้อหา เกณฑ์การเลือก เกณฑ์การตัดสิน ความสามารถ คุณสมบัติ หลักฐานการสะท้อนตนเอง

สรุป การประเมินสภาพจริง เป็นการประเมินที่เน้นปฏิบัติ สถานการณ์ที่ประเมิน ควรเป็นสถานการณ์ที่ประเมินได้หลายมิติ เช่น ทักษะ ความรู้ ความสามารถ การคิด และคุณลักษณะต่างๆ วิธีการที่ใช้ประกอบการประเมินตามสภาพจริงควรมีหลากหลาย ประกอบกัน สรุปได้ดังนี้

1. การสังเกต
2. การสัมภาษณ์
3. การตรวจงาน
4. การรายงานตนเองของนักเรียน
5. การบันทึกจากผู้ที่เกี่ยวข้อง
6. การใช้ข้อสอบแบบเน้นการปฏิบัติจริง
7. การประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมงาน

ทักษะชีวิต

1. ความหมายของทักษะชีวิต

ทักษะชีวิต เป็นความสามารถของบุคคลด้านสังคมและจิตวิทยา คือความสามารถของบุคคลในการในการที่จะปรับตัวและมีพฤติกรรมในทิศทางที่ถูกต้อง ในขณะที่ต้องเผชิญกับแรงกดดันจากภาวะแวดล้อมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน องค์การอนามัยโลก (อรรวรณ เจาะประ โคน. 2551 : 12 ; อ้างจาก World Health Organization. 1997 : 1)

ทักษะชีวิต ความสามารถที่จะจัดการกับสภาพความกดดัน บีบคั้นหรือปัญหาที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมรอบๆ ตัว และสามารถที่จะเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต ทักษะชีวิตช่วยที่จะช่วยให้รู้จักที่จะอยู่กับตัวเอง รู้จักที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีรู้จักปรับตัวที่จะอยู่ในสังคมและพึ่งตนเองได้ (กรมสุขภาพจิต . 2541 : 22)

ทักษะชีวิต เป็นความสามารถของบุคคลที่จะคิด ตัดสินใจ แก้ปัญหาและปรับตัวให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้อง สามารถจัดการกับความต้องการปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลง (กรมวิชาการ . 2543 : 6)

ทักษะ (Skill) หมายถึง ความชัดเจน และความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งบุคคลสามารถสร้างขึ้นได้จากการเรียนรู้ ได้แก่ ทักษะการอาชีพ การกีฬา การทำงานร่วมกับผู้อื่น การอ่าน การสอน การจัดการ ทักษะทางคณิตศาสตร์ ทักษะทางภาษา ทักษะทางการใช้เทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งเป็นทักษะภายนอกที่สามารถมองเห็น ได้ชัดเจน จากการกระทำ หรือจาก

การปฏิบัติ ซึ่งทักษะดังกล่าว นั้นเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตที่จะทำให้ผู้มีทักษะเหล่านั้นมีชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้โดยมีโอกาสที่ดีกว่าผู้ไม่มีทักษะดังกล่าว ซึ่งทักษะประเภทนี้เรียกว่า Livelihood skill หรือ Skill for living ซึ่งเป็น คนละอย่างกับทักษะชีวิตที่เรียกว่า Life skill (ประเสริฐ ต้นสกุล) ดังนั้น ทักษะชีวิต หรือ Life skill จึงหมายถึง คุณลักษณะหรือความสามารถเชิงสังคม จิตวิทยา (Psychosocial competence) ที่เป็นทักษะภายในที่จะช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการดูแลสุขภาพ เอดส์ ยาเสพติด ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม คุณธรรมจริยธรรมฯลฯ เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หรือจะกล่าวง่าย ๆ ทักษะชีวิต ก็คือ ความสามารถในการแก้ปัญหาที่ต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน เพื่อให้อยู่รอดปลอดภัยและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น ทักษะชีวิต หมายถึง ความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ เช่น การแสวงหาความรู้ มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความสามารถในการเข้าใจตนเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎ ข้อตกลงในการอยู่ร่วมกัน ความสามารถในการแสดงออกของตนให้ผู้อื่นรับรู้ ชื่นชมในความสำเร็จของตนเองและผู้อื่นและเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ เป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี รู้ทันและสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ อาสาหรือสมัครใจช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน ดำเนินชีวิตประจำวันให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2. องค์ประกอบของทักษะชีวิต

องค์ประกอบของทักษะชีวิตจะมีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรมและสถานที่แต่ทักษะชีวิตที่จำเป็นที่สุดที่ทุกคนควรมีซึ่งองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้สรุปไว้และถือเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงชีวิตคือ

2.1 ทักษะการตัดสินใจ (Decision making) เป็นความสามารถในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างมีระบบ เช่น ถ้าบุคคลสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำของตนเองที่เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านสุขภาพ หรือความปลอดภัยในชีวิต โดยประเมินทางเลือกและผลที่ได้จากการตัดสินใจเลือกทางที่ถูกต้องเหมาะสมก็จะมีผลต่อการมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

2.2 ทักษะการแก้ปัญหา (Problem solving) เป็นความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างมีระบบไม่เกิดความเครียดทางกายและจิตใจจนอาจลุกลามเป็นปัญหาใหญ่โตเกินแก้ไข

2.3 ทักษะการคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) เป็นความสามารถในการคิดที่จะเป็นส่วนช่วยในการตัดสินใจและแก้ไข ปัญหาโดยการคิดสร้างสรรค์ เพื่อค้นหาทางเลือกต่าง ๆ รวมทั้งผลที่จะเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือกและสามารถนำประสบการณ์มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

2.4 ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking) เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ และประเมินปัญหาหรือสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวเราที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต

2.5 ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective communication) เป็นความสามารถในการใช้คำพูดและท่าทางเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นการแสดงความต้องการการแสดงความชื่นชมการขอร้องการเจรจาต่อรองการตักเตือนการช่วยเหลือการปฏิเสธ ฯลฯ

2.6 ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal relationship) เป็นความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและกันและสามารถรักษาสัมพันธภาพไว้ได้ยั่งยืนยาว

2.7 ทักษะการตระหนักรู้ในตน (Self awareness) เป็นความสามารถในการค้นหา รู้จักและเข้าใจตนเอง เช่น รู้ข้อดี ข้อเสียของตนเอง รู้ความต้องการและสิ่งที่ไม่ต้องการของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เรา รู้ตัวเองเวลาเผชิญกับความเครียดหรือสถานการณ์ ต่าง ๆ และทักษะนี้ยังเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทักษะอื่น ๆ เช่น การสื่อสารการสร้างสัมพันธภาพการตัดสินใจ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

2.8 ทักษะการเข้าใจผู้อื่น (Empathy) เป็นความสามารถในการเข้าใจความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคลในด้านความสามารถ เพศ วัย ระดับการศึกษา ศาสนา ความเชื่อ สีผิว อาชีพ ฯลฯ ช่วยให้สามารถยอมรับบุคคลอื่นที่ต่างจากเรา เกิดการช่วยเหลือบุคคลอื่นที่ด้อยกว่าหรือได้รับความเดือดร้อน เช่น ผู้ติดยาเสพติดผู้ติดเชื้อเอชไอวี

2.9 ทักษะการจัดการกับอารมณ์ (Coping with emotion) เป็นความสามารถในการรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่นรู้ว่าอารมณ์มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างไรวิธีการจัดการกับอารมณ์โกรธและความเศร้าโศกที่ส่งผลทางลบต่อร่างกายและจิตใจได้อย่างเหมาะสม

2.10 ทักษะการจัดการกับความเครียด (Coping with stress) เป็นความสามารถในการรับรู้ถึงสาเหตุของความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายความเครียดและแนวทางในการควบคุม

ระดับความเครียด เพื่อให้เกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสมและไม่เกิดปัญหาด้านสุขภาพ (พรทิพย์ วชิรคิดก. 2547 : 11-13 ; อ้างมาจาก WHO. 1994)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะชีวิตที่สำคัญ ที่จะสร้างและพัฒนาเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตให้แก่เด็กและเยาวชนในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น หมายถึง การรู้จักความถนัด ความสามารถ จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับ เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิตและมีความรับผิดชอบ ต่อสังคม

2. การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การแยกแยะ ข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์และประเมินสถานการณ์รอบตัว ด้วยหลักเหตุผลและข้อมูลที่ต้อง รับรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา หาทางเลือกและตัดสินใจ แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์

3. การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

การจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึง ความเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะ อารมณ์ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย หลีกเลียงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดีขึ้น

4. การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น หมายถึง การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึก ของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากาย เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึก คิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้อง เหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้การสื่อสาร ที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี สร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข

3. กลวิธีในการสร้างทักษะชีวิต

จากองค์ประกอบของทักษะชีวิต 10 ประการเมื่อนำไปจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต ให้กับกลุ่มเป้าหมาย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน

3.1 ทักษะชีวิตทั่วไป คือ ความสามารถพื้นฐานที่ใช้เผชิญปัญหาปกติ

ในชีวิตประจำวัน เช่น ความเครียด สุขภาพ การคบเพื่อน การปรับตัว ครอบครัวดกแยก

การบริโภคอาหาร ฯลฯ

3.2 ทักษะชีวิตเฉพาะ คือ ความสามารถที่จำเป็นในการเผชิญปัญหาเฉพาะ เช่น ยาเสพติด

ทักษะชีวิตเป็นความสามารถที่เกิดในตัวผู้เรียนได้ด้วยวิธีการสำคัญ 2 วิธี คือ

3.2.1 เกิดเองตามธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และการมีแบบอย่างที่ดี แต่การเรียนรู้ตามธรรมชาติจะไม่มีทิศทางและเวลาที่แน่นอน บางครั้งกว่าจะเรียนรู้ ก็อาจสายเกินไป

3.2.2 การสร้างและพัฒนาโดยกระบวนการเรียนการสอนเป็นการเรียนรู้ให้ ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม ผ่านกิจกรรมรูปแบบต่าง ๆ ได้ลงมือปฏิบัติ ได้ร่วมคิดอภิปราย แสดงความคิดเห็น ได้แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ได้สะท้อน ความรู้สึกนึกคิด มุมมอง เชื่อมโยงวิถีชีวิตของตนเอง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และปรับใช้กับชีวิต

4. เนื้อหาที่เป็นจุดเน้นในการพัฒนาทักษะชีวิต

จากองค์ประกอบของทักษะชีวิต 10 ประการ กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กำหนด เนื้อหาที่เป็นจุดเน้น ในการพัฒนาทักษะชีวิต 4 ด้าน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการส่งเสริม การป้องกันและการแก้ไขที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ในแต่ละพื้นที่คือ

4.1 ด้านสุขภาพอนามัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในการดูแลตนเอง ให้มีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และสามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

4.2 ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักใน ภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน รู้วิธีป้องกันภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้น และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากภัยอันตรายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

4.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้วิธีใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดสภาพแวดล้อมเป็นพิษ และสามารถแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษ

ในชุมชนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

4.4 ด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีจุดมุ่งหมาย เพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ถูกต้องและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนในสังคมไทย รู้วิธีป้องกันไม่ให้ตนเอง ครอบครัวยุวมชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข สามารถปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัว ชุมชนและสามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (ข้อมูล จาก ศิริพรรณ สายหงษ์ , <http://www.nfe.go.th/0405/NFE-note/SkillLife.html>: 20 ตุลาคม 2554)

สรุปได้ว่า ทักษะชีวิตเป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่างๆ ไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงานและการอยู่ ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและ ความขัดแย้งต่างๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและ สภาพแวดล้อมและการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเอง และผู้อื่นและเป็นทักษะที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ทั้งต่อตนเอง และต่อสังคม

อัตลักษณ์

อัตลักษณ์ มาจาก อัต+ลักษณะ หมายถึง ลักษณะเฉพาะ คำนี้ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ ความหมายของคำว่า อัตลักษณ์ (อ่านว่า อัต-ตะ-ลัก) ประกอบด้วยคำว่า อัต (อัต-ตะ) ซึ่ง หมายถึง ตน หรือ ตัวเอง กับ ลักษณะ ซึ่งหมายถึง สมบัติเฉพาะตัว คำว่า อัตลักษณ์ ตรงกับคำ ภาษาอังกฤษว่า Identity (อ่านว่า ไอ-เด็น-ติ-ตี้) หมายถึง ผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใด สิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้ เช่น นักร้องกลุ่มนี้มีอัตลักษณ์ทางด้านเสียงที่เด่น มาก ใครได้ยินก็จำได้ทันที สังคมแต่ละสังคมมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง

อัตลักษณ์ คือ ลักษณะเฉพาะที่เป็นตัวตนของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ ในการจัดตั้งสถานศึกษาหรือลักษณะโดดเด่นของสถานศึกษาควรเน้นที่การกำหนดภาพ ความสำเร็จในตัวผู้เรียน ขั้นตอนการกำหนดอัตลักษณ์ควรวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ความเป็นมาของสถานศึกษาและเจตนารมณ์ในการจัดตั้งสถานศึกษาแล้วกำหนดอัตลักษณ์ ที่ผู้สำเร็จการศึกษาจะต้องมีก่อนสำเร็จการศึกษาที่ผ่านการพิจารณาพิจารณาร่วมกันระหว่าง

ผู้เกี่ยวข้อง โดยมีกิจกรรมการส่งเสริม พัฒนาและประเมินอย่างเป็นระบบเหตุที่ต้องกำหนด
อัตลักษณ์ เพราะหากสถานศึกษาไม่ตระหนักในเรื่องความเป็นเลิศเฉพาะทางของเยาวชน
ที่สำเร็จการศึกษาจากสถานศึกษาก็จะทำให้ความโดดเด่นของเยาวชนสูญหายไป

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง ผลผลิตของผู้เรียนตามปรัชญา ปณิธาน พันธกิจและ
วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานศึกษา ที่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษา
และหน่วยงานต้นสังกัดเอกลักษณ์ (Uniqueness) หมายถึง ความสำเร็จตามจุดเน้นและจุดเด่น
ที่สะท้อนให้เห็นเป็นลักษณะ โดดเด่นเป็นหนึ่งในของสถานศึกษา

อัตลักษณ์ เป็นคุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคล สังคม
ชุมชน หรือประเทศนั้นๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ฯลฯ ซึ่งมี
คุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลับสังคม อื่นๆ พูด่ง่ายๆ คือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคน
อื่นๆ "อัตลักษณ์" มาจากภาษาบาลีว่า อตฺต + ลักษณ์ โดยที่ "อัตตะ" มีความหมายว่า ตัวตน,
ของตน ส่วน "ลักษณ์" หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแง่รูปศัพท์ "อัตลักษณ์" จึง
เหมาะจะนำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่า ส่วนคำว่า "เอกลักษณ์"
มีคำว่า "เอก" ซึ่งหมายถึง หนึ่งเดียว จึงน่าจะหมายความว่าลักษณะหนึ่งเดียว (ของหลายๆ สิ่ง)
หรือลักษณะที่ของหลายๆ สิ่งมีร่วมกัน ซึ่งเป็นความหมายแรกตามพจนานุกรมนั้นเอง

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า "ฉันคือใคร" ซึ่งจะ
เกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น โดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่น
มองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือก
บางอย่างนั้นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือกความสำคัญ
ของการแสดงตนก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจาก
กลุ่มอื่นอย่างไร และ "ฉันเป็นใคร" ในสายตาคคนอื่น (นัทรนัย ประสานนาม. 2550 :

<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95248.html> .)

คำว่า "อัตลักษณ์" มีความแตกต่างจากคำว่า "บุคลิกภาพ" เนื่องจากบุคคลอาจมีความ
เหมือนกันได้ในแง่ของบุคลิกภาพ เช่น การมีนิสัยหรือลักษณะบางอย่างที่อาจจะเหมือนกันได้
แต่การเหมือนกันในด้านอัตลักษณ์ของบุคคลนั้นจะเกิดขึ้น ได้ก็ต่อเมื่อมีความรู้สึกร่วมกัน
ในด้านการตระหนักรู้ (Awareness) บางอย่างเกี่ยวกับตัวตนของเรา หมายถึงการยอมรับ
ในความเป็นตัวตน ประกอบเข้ากับการแสดงตัวตน (Making oneself) ให้เห็นว่ามีความเหมือน
หรือแตกต่างอย่างไรกับกลุ่มอื่นหรือบุคคลอื่น

การที่เราเลือกนิยามความหมายของตนเองและแสดงตนเองต่อบุคคลหรือสังคมว่าเราเป็นใครนั้นเป็นกระบวนการของการเลือกใช้และแสดงออกซึ่งจะทำให้รู้ว่าเราเหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่นอย่างไร โดยผ่านระบบของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประกอบกันทั้งด้านอารมณ์ความรู้สึกภายในตัวเราและกระบวนการของโลกภายนอกที่เราเกี่ยวพัน เพราะมนุษย์เลือกใช้ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายที่เกี่ยวกับตนเองทั้งในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลกและในส่วนของตัวตนที่มันซ้อนทับกันอยู่ ดังนั้นจึงมีการจัดแบ่งประเภทของอัตลักษณ์เป็น 2 ระดับ คือ ระดับอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal identity) และระดับอัตลักษณ์ทางสังคม (Social identity) เช่น การที่สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และตำแหน่งทางสังคมให้กับเรา บทบาทความเป็นลูก ความเป็นเพื่อน หรือตำแหน่งในที่ทำงาน ระบบคุณค่าที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด ทำให้เราเรียนรู้และเลือกที่จะนิยามตนเองให้เหมาะสมในสังคม และมีการเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนไปตามบริบท เช่น เมื่ออยู่ในครอบครัวก็จะมียุทธศาสตร์เป็นลูก เป็นพี่น้อง บางครั้งบทบาทและตำแหน่งอาจซ้อนทับกัน เช่น เราเป็นนักศึกษา ในขณะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเพื่อนในชั้นเรียน เป็นต้น สัญลักษณ์ที่เราเลือกหยิบมาใช้ในการนิยามตนเองทั้งต่อสังคมและต่อตัวเองนั้นเกิดขึ้นได้โดยผ่านระบบการสร้างภาพแทนความจริง (Representation) เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ จะกระทำโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ที่หลากหลายรูปแบบ เช่น บุคคลเลือกแต่งกายเพื่อแสดงความเป็นสมาชิกของสถาบันหรือแต่ละสถานศึกษามีการเลือกใช้สี สัญลักษณ์หรือเครื่องแบบที่แตกต่างกันออกไป ก็เพื่อแสดงความเป็นตัวตนให้กับบุคคลรับรู้ การที่เรามองตัวเราและพยายามเลือกนิยามความหมายเพื่อแสดงความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลกับสิ่งที่คนอื่นมองเห็นในตัวเราว่าอย่างไรนั้นมันอาจไม่สอดคล้องกันเสมอไป (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546 : 16)

อัตลักษณ์เกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ทั้งระหว่างบุคคลในสังคมและภายในตัวบุคคล ในแต่ละบุคคลอาจมีอัตลักษณ์ที่หลากหลายแต่จะมีการเลือกเอาเพียงอัตลักษณ์ใดอัตลักษณ์หนึ่งที่ตนยอมรับเพื่อนำมาใช้ภายใต้เงื่อนไขของบริบทในช่วงเวลาและพื้นที่และอัตลักษณ์นี้อาจถูกกำหนดได้ทั้งจากบุคคลเป็นผู้กำหนดตนเองหรือถูกกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของบุคคล โดยสังคมก็ได้ การกำหนดอัตลักษณ์นี้เกิดขึ้นบนกระบวนการคิดเกี่ยวกับระบบของความแตกต่าง ระบบของความหลากหลายและการตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์ที่จะสร้างขึ้นนั้นมีความเชื่อมโยงกับสังคมอย่างไร ดังนั้นอัตลักษณ์กับสังคมจึงเป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก เนื่องจากการนิยามความเป็นตัวตนของอัตลักษณ์นั้นต้องมีการอ้างอิงกับสังคมแม้จะเป็น

ในระดับตัวบุคคลก็ยังคงมีการนิยามตนเองว่ามีตำแหน่งแห่งที่หรือมีบทบาทอย่างไรในสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2550 : 1) กล่าวว่า อัตลักษณ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอยๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่งและวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งก่อสร้างทางสังคม (Social construct) นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีกระบวนการถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้นและทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่างๆ (Creating meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic systems of representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

ฉะนั้นอัตลักษณ์ชุมชนบ้านอุปราศจึงหมายถึง อาชีพการดำเนินวิถีชีวิตที่มีคุณลักษณะเฉพาะอันเป็นภูมิปัญญาที่โดดเด่นและสืบทอดกันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนบ้านอุปราศที่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดและสร้างรายได้ให้กับชุมชน

บริบทชุมชน

ประวัติบ้านอุปราศ

บ้านอุปราศก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2452 โดยแยกออกจากบ้านท่าสองคอน โดยนายฮังสุรกาญจน์ (พ่อใหญ่ขุนพรหม) พร้อมญาติ เช่น พ่อเต่าสม ช้ายขวา พ่อเต่ากินรี แขนบุตร ต่อมาเมื่อเพื่อนบ้านย้ายอพยพตามมาสร้างครอบครัวและจึงได้สละที่ดินเพื่อสร้างวัดประจำหมู่บ้านขึ้นในปี พ.ศ. 2457 เพื่อให้ลูกหลานได้มาทำบุญตามประเพณีของพุทธศาสนิกชน โดยมาตั้งหมู่บ้านใหม่ที่หนองอุปฮาด (เขียนเป็นหนองมะหาด) เพราะเป็นที่พระยาอุปฮาดแวงมาพักให้ม้า ได้กินน้ำทุกครั้งที่ออกตรวจราชการ(ต่อมาอุปฮาดได้เปลี่ยนเป็นอุปราศตามภาษากลาง) สาเหตุที่ตั้งชื่อว่า บ้านอุปราศ ก็เพราะตั้งตามชื่อของพระยาอุปฮาดที่ท่านเคยมาพักที่หนองน้ำบริเวณหมู่บ้านซึ่งต่อมาเขียนจากอุปฮาดเป็นอุปราศจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านอุปราศมาจนถึงปัจจุบัน

สถานที่ตั้ง

ถนนสายมหาสารคาม – โกสุมพิสัย หมู่ที่ 3 ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อ ปี พ.ศ. 2518 ได้แยกคุ่มหน้าโรงเรียน คุ่มโนนตาลและคุ่มโนนสะอาด เป็นหมู่ที่ 14 โดยมีนายเข้มแข็ง สุรกาญจน์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ปี พ.ศ.2532 ได้แยกคุ่มหน้าโรงเรียน คุ่มโนนตาลและคุ่มโนนสะอาด เป็นหมู่ที่ 15 โดยมีนายน้อย สีดา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก จนถึงปี พ.ศ. 2537 คุ่มโนนตาลได้แยกจากหมู่ที่ 15 เป็นหมู่ที่ 19 โดยมีนายนาเยน เสนา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ดังนั้น ปัจจุบันบ้านอุปราศจึงมีเพียงหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 14 เท่านั้น เป็นประวัติโดยสังเขปคัดลอกจากอนุสาวรีย์พ่อใหญ่ขุนพรหมคำริผู้ก่อตั้งบ้านอุปราศ สำหรับผู้ใหญ่นับตั้งแต่เริ่มมีพระราชบัญญัติปกครองในปี พ.ศ. 2475 (หมู่ 3) มีดังนี้

- 1.นายเข้มแข็ง สุรกาญจน์ (2475-2500)
- 2.นายแสง สุรกาญจน์ (2501-2518)
- 3.นายจันทร์ จันทาญ (2518-2528)
- 4.นายไสว โยชนิไชยสาร (2528-2553)
- 5.นางสุกัญญา สมบัติตรา (2553-ปัจจุบัน)

สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป

อาณาเขต

ทิศเหนือ - ติดกับแม่น้ำชี

ทิศตะวันออก - ติดกับบ้านท่าสองคอน – บ้านโนนเต้

ทิศตะวันตก - ติดกับบ้านโนนตาล

ทิศใต้ - ติดกับบ้านหนองเขื่อนช้าง - บ้านดอนหัน

พื้นที่บ้านอุปราศ

บ้านอุปราศปัจจุบันมีเนื้อที่ 2,079 ไร่

ข้อมูลทั่วไปบ้านอุปราศ

มีจำนวนครัวเรือน 160 ครัวเรือน

จำนวนประชากรทั้งหมด 732 คน

ชาย 359 คน

หญิง 373 คน

แหล่งทรัพยากรในหมู่บ้าน

แหล่งน้ำ หนองชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ใช้ในการเกษตรและมี
การพัฒนาเพื่อทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

น้ำชี ใช้ในการทำการเกษตรต่างๆ

การคมนาคม

ถนนลาดยาง 1 เส้น เป็นทางหลวงหมายเลข 208 (สายมหาสารคาม-โกสุม
พิสัย)

ถนนคอนกรีต 4 เส้น รอบหมู่บ้านเพื่อใช้เดินทางไปมาหาสู่กัน

แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น(ตัวคน)

นายเลิศ สุขอย (ทำนา)

นางสุทิน สมบัติตรา ทำฟาร์มเลี้ยงไก่

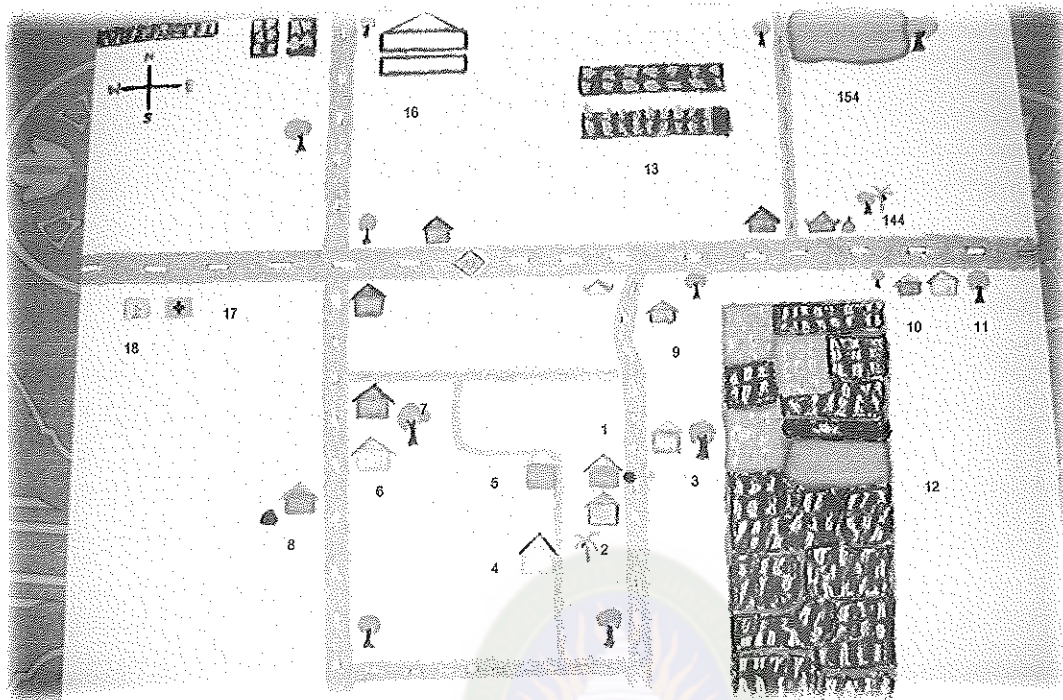
นางเชียม มูลพิมพ์ การทำขนมจีน

นายบุญจันทร์ บำรุง ด้านการทอเสื่อ

นายสุพจน์ เสนา การปลูกผักปลอดสารพิษ

วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น

ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรมทำนา เมื่อว่างจากการทำนาก็จะปลูกผัก
ปลอดสารพิษไว้เพื่อกินและจำหน่ายและมีการทอเสื่อกกเพื่อเอาไว้ใช้ในครัวเรือน นอกจากนี้
ก็ประกอบอาชีพค้าขายและทำธุรกิจส่วนตัว โดยทุกคนจะอยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยกัน แบ่งปัน
กันซึ่งบ้านอุปราชถือเป็นชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอยู่หลากหลายซึ่งได้ทำ
การสำรวจแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาในท้องถิ่น บริเวณบ้านอุปราช ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้

1 บ้านผู้วิจัย.	10 ผู้นำชุมชน.
2 ภูมิปัญญาด้านการทำขนมจีน	11 โรงงานขนมจีนขนาดเล็ก
3 ภูมิปัญญาด้านการปลูกผักปลอดสารพิษ	12 พื้นที่ในการทำนา
4 ภูมิปัญญาด้านการทำขนมจีน	13 พื้นที่ปลูกผักปลอดสารพิษ
5 ภูมิปัญญาด้านการทอเสื่อ	14 วัดขุนพรหมคำรี(อุปราช)
6 ภูมิปัญญาด้านศาสนพิธี	15 หนองขุมดิน(แหล่งน้ำ)
7 ภูมิปัญญาด้านการทำฟาร์มเลี้ยงไก่	16 ฟาร์มเลี้ยงไก่ cp
8 ภูมิปัญญาด้านการทำนา	17 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ
9 ภูมิปัญญาด้านการปลูกผักปลอดสารพิษ	18 โรงเรียนบ้านอุปราชบ้าน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

อติงกอร์ จารุจิต (2553 : 99 - 103) ได้ศึกษาผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 5 พบว่า 1) กลุ่มทดลองหลังการทดลอง มีทักษะชีวิตด้านการตระหนักรู้ในตนเอง การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจและการแก้ปัญหาโดยส่วนย่อยในแต่ละด้านและโดยรวมสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .052) ผู้วิจัยได้ติดตามผลหลังการเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตโดยการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์นักเรียนของข้าพเจ้า ครูคนอื่นๆ และผู้ปกครอง พบว่า นักเรียนสามารถคิดวิเคราะห์เพื่อเข้าใจความสามารถ ความถนัด จุดเด่น - จุดด้อยของตนเองและพร้อมที่จะปรับปรุงพัฒนาโดยการมีวินัยในการเรียน มีมุ่งมั่นเพียรพยายาม รับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมายเพื่อให้งานประสบความสำเร็จ ส่งงานตรงตามเวลา ตั้งใจเรียน ทำงานหรืออ่านหนังสือเมื่อมีเวลาว่าง ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเองสนใจ และใฝ่รู้ใฝ่เรียนจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการคิดวางแผนและตัดสินใจเลือกแนวทางการศึกษาและอาชีพของตนเอง

สุธี วรประดิษฐ์ (2554 : 106) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน โดยใช้แผนพัฒนาชุมชนเป็นฐานกรณีศึกษา : บ้านหินดาษ ตำบลบางปัด อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด พบว่า 1. การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน โดยใช้แผนพัฒนาชุมชนเป็นฐาน โดยใช้ชุมชนเป็นฐานและใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการดำเนินการที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามสภาพจริงได้อย่างต่อเนื่องและมีส่วนร่วมอย่างเต็มรูปแบบทุกขั้นตอน โดยก่อนนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้กระบวนการจัดการเรียนรู้ได้รับการตรวจสอบความเหมาะสมทั้งในมิติทางการศึกษานอกโรงเรียน มิติทางเครือข่ายพัฒนา มิติทางสังคมชุมชนและมิติทางวิชาการ โดยผู้เชี่ยวชาญ 2. การนำกระบวนการจัดการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน โดยใช้แผนพัฒนาชุมชนเป็นฐาน ไปใช้ในการจัดการทำให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับในกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นำไปใช้ในการกำหนดกิจกรรม โครงการและรายละเอียดวิธีการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ในรูปแบบแผนพัฒนาชุมชนได้พร้อมได้รับความชื่นชมและการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐมากถึง 10

กิจกรรม โครงการ 3. การทดลองใช้แผนพัฒนาชุมชน เป็นการดำเนินการจัดกิจกรรม
โครงการ ที่มีการระบุไว้ในแผนพัฒนาชุมชนส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงจาก
กิจกรรม โครงการ ผู้พัฒนาสังคมและชุมชน ทั้งทางด้านแนวคิด กระบวนการและการ
จัดการ

แววดาว ดวงจันทร์ (2551 : 77) ได้ศึกษาผลการใช้กิจกรรมทักษะชีวิตเพื่อพัฒนา
ความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็น
นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัยซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1
ปีการศึกษา 2551 จำนวน 49 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยแผนการจัดกิจกรรม
ทักษะชีวิต จำนวน 10 กิจกรรมและแบบวัดความรู้สึกเห็นคุณค่าในตนเอง วิเคราะห์ข้อมูล
โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบค่าทีแบบจับคู่ ผลการวิจัย
พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้นภายหลังเข้าร่วมการเข้าร่วม
กิจกรรมทักษะชีวิต

กฤษณา ปัญญา (2552 : 46-47) ได้ศึกษาผลของการสร้างแบบวัดทักษะชีวิตของ
นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พบว่า 1) แบบวัดทักษะชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 6 มีข้อคำถามวัดทักษะด้านการสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร ด้านการ
ตัดสินใจและแก้ไขปัญหา และด้านการจัดการอารมณ์และความเครียด ที่มีลักษณะเป็น
แบบกำหนดสถานการณ์ให้เลือกตอบ มี 5 ตัวเลือกจำนวนทั้งสิ้น 30 ข้อ พร้อมคู่มือการใช้
แบบวัดทักษะชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 2)คุณภาพของแบบวัดทักษะ
ชีวิตสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีคุณภาพในด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา
โดยมีค่า IOC ตั้งแต่ .67 ถึง 1.00 ด้านอำนาจจำแนกรายข้อ โดยมีค่าที่ตั้งแต่ 2.257 ถึง 6.000
ด้านความเชื่อมั่นทั้งฉบับมีค่า α เท่ากับ .7047 และมีความเที่ยงตรงเชิงสภาพ มีค่า r_{xy} ตั้งแต่
.503 ถึง .554 3) ผลการศึกษาทักษะชีวิตของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัด
เชียงราย พบว่า เกินครึ่งหนึ่งมีทักษะชีวิตในด้าน การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสารอยู่ใน
ระดับดีส่วนด้านการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา ด้านการจัดการอารมณ์และความเครียด
เกินครึ่งหนึ่งอยู่ในระดับดีมาก

วิไลรัตน์ เข้มจอหอและเขาวนิจ กิตติธรรกุล (2550 : 495 -512) ได้ศึกษากระบวนการ
เรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์ กิ่งอำเภอศรี
นครินทร์ จังหวัดพัทลุง ซึ่งงานวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการ
เรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชน รวมทั้งศึกษาผลเบื้องต้น

และปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างคือแกนนำเยาวชนอายุระหว่าง 12 – 20 ปี จำนวน 30 คน จากตำบลลำสินธุ์ กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีความสมัครใจเข้าร่วมการวิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างกับกลุ่มเป้าหมายและผู้ปกครอง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม รวมทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามแบบประเมินก่อน-หลังกระบวนการและแบบประเมินทักษะชีวิตและสังคม ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จำนวน 8 กิจกรรม โดยเริ่มต้นจากการเข้าใจตัวเองแล้วเชื่อมโยงสู่สังคม ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีพัฒนาการอย่างเป็นขั้นตอนต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนขององค์กรต่างๆ ในชุมชน กลุ่มเป้าหมายได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มแกนนำเยาวชนและจัดทำโครงการต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการ ได้แก่ ข้อจำกัดของตัวเยาวชนแต่ละคน งบประมาณและเวลา ความขัดแย้งภายในชุมชน และการสื่อสารของผู้วิจัย ส่วนปัจจัยที่สนับสนุน ได้แก่ การสนับสนุนจากแกนนำชุมชนและแหล่งทุนภายนอกและการประสานงานที่มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

มงคล พนมมิตร (2551 : 108 - 110) ได้ศึกษาผลของการดำรงอัตลักษณ์ของชุมชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือ พบว่า อัตลักษณ์ที่มีรากฐานมาจากความคิด ความเชื่อที่ผูกติดกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่าที่สั่งสมมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และชุมชนได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน อัตลักษณ์เหล่านี้ ถือเป็นสัจภาพของชุมชน ที่ชุมชนสามารถดำรงรักษาเอาไว้ได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีกระบวนการในการดำรงรักษาที่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักที่สำคัญสามประการคือ ประการแรก การมีฐานความคิดที่คำนึงถึงความมั่นคง ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเป็นที่ตั้ง ประการที่สอง มีกลไกของชุมชนที่ถือเป็นเสาหลักค้ำยันหมู่บ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งและประการที่สาม การมีวิธีการสร้างการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชนเผ่า ชุมชนห้วยเฮี้ยะสามารถดำรงรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนเอาไว้ได้ จึงส่งผลให้คนในชุมชนห้วยเฮี้ยะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการพึ่งพาช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้รับการดูแลรักษา วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ภูมิปัญญาที่เป็นคุณค่าของชุมชน ได้รับการสืบทอดและมีพื้นที่ทางสังคมให้อยู่ ให้พื้นที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นชุมชนที่มีคุณค่า ในสายตาของชุมชนอื่น ๆ

สุวิมล ว่องวานิช (2546 : 13) กล่าวว่า การประเมินตามสภาพจริงเป็นกระบวนการตัดสินใจความรู้ความสามารถและทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนในสภาพที่สอดคล้องกับชีวิตจริง

โดยใช้เรื่องราว เหตุการณ์ สภาพจริงหรือคล้ายจริงที่ประสบในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งเร้าให้ ผู้เรียนตอบสนอง โดยการแสดงออก ลงมือกระทำ หรือผลิต จากกระบวนการทำงานตามที่ คาดหวังและผลผลิตที่มีคุณภาพ จะเป็นการสะท้อนภาพเพื่อลงข้อสรุปถึงความรู้ ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนว่ามีมากน้อยเพียงใด น่าพอใจหรือไม่ อยู่ในระดับความสำเร็จใด

สุขสันต์ ศรีเกิน (2553 : 123 - 124) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ของนักเรียนโดยใช้อาชีพในท้องถิ่น โดยที่ใช้การจัดการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นใน 3 เรื่อง คือ การเลี้ยงจิ้งหรีด การเพาะเห็ดฟางจากเปลือกมันสำปะหลังและการทำปุ๋ยหมัก จุลินทรีย์ ที่สอดคล้องกับสมรรถนะของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้สาระการเรียนรู้เทคโนโลยี พบว่า นักเรียนที่ใดเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมทำให้นักเรียนมีการจัดการการเรียนรู้อยู่ในเกณฑ์ดี ทั้งในด้านการจัดการความรู้ การสร้างความรู้ การแสวงหาความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้และเมื่อประเมินตามสภาพจริง แล้วพบว่านักเรียนมีการคิดวิเคราะห์ด้านต่างๆสูงกว่าก่อนการใช้กิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ .01

จุฑาภรณ์ ภูพาที (2554 : 118 - 121) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์ เรื่องการทอผ้า : กรณีศึกษาบ้านโคกเจริญ ตำบลหนองกุงศรี อำเภอหนองกุงศรี จังหวัด กาฬสินธุ์ พบว่า เด็กและเยาวชนที่เรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์เรื่องการทอผ้า สามารถทำงานได้อย่างเป็นกระบวนการ คือ มีการวิเคราะห์ วางแผนและเกิดทักษะ กระบวนการทำงานและแสวงหาความรู้ มีเจตคติที่ดีต่อการทำงานซึ่งเป็นที่สามารถนำไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้ และเด็กและเยาวชนยังมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่องการทอผ้า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ($X = 4.62$ และ $S.D. = 0.036$)

นพวรรณ วงศ์วิชัยวัฒน์ (2547 : 105 - 107) ได้พัฒนาทักษะชีวิตในการปฏิบัติตน ให้รอดพ้นจากปัญหาสังคม โดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะชีวิต เจตคติ พฤติกรรมการปฏิบัติตน ให้รอดพ้นจากปัญหาสังคมทั้ง 4 ปัญหา ได้แก่ ยาเสพติด เพศ วัตถุนิยมและอินเตอร์เน็ต ของนักเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง นอกจากนี้ นักเรียนสามารถนำความรู้ เกี่ยวกับทักษะชีวิตไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อป้องกันปัญหาสังคมทั้ง 4 ปัญหา ซึ่งเป็น ประโยชน์ต่อตนเองพร้อมทั้งนำความรู้ที่ได้ไปช่วยเหลือและแนะนำผู้อื่นอีกด้วย

อรวรรณ เจาะประโคน (2551 : 117) ได้ศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อทักษะ ชีวิตของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 พบว่า

สุขภาพจิตและอัตมโนทัศน์เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงกับทักษะชีวิต การอบรมเลี้ยงดู และสัมพันธภาพกับเพื่อนเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมกับทักษะชีวิต

เมธาวี อุคมธรรมานุกภาพ (2545 : 64 - 66) ได้วิจัยผลของการเรียนรู้ทักษะชีวิต และพัฒนาการทางด้านความฉลาดทางอารมณ์ (ดี เก่ง มีสุข) ตามแนวคิดของกรมสุขภาพจิต ด้วยโปรแกรมทางจิตวิทยา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาสถาบันราชภัฏสวนดุสิต จำนวน 40 คน พบว่า นักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ทักษะชีวิตพัฒนาการทางด้านความฉลาดทางอารมณ์ (ดี เก่ง มีสุข) มีคะแนนความฉลาดทางอารมณ์ในแต่ละด้านสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมการฝึก

2. งานวิจัยต่างประเทศ

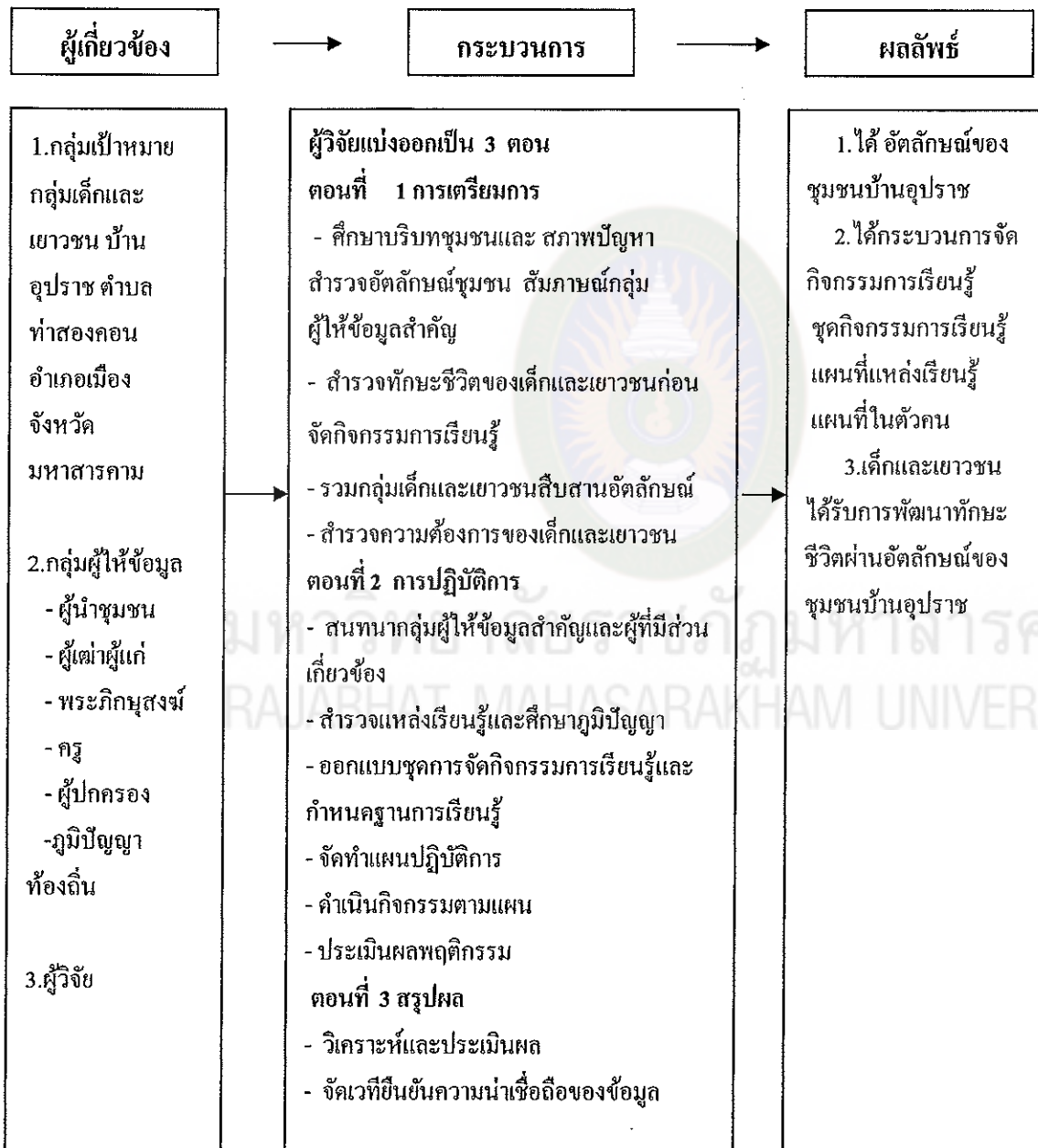
วีรามู (Veramu. 1996 : 6 - 9) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนกับการศึกษา ในทางใต้ของมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งการใช้อำนาจในการพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่ช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืน ทางเลือกใหม่ที่คิดว่าเป็น คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กิลคริสต์และคณะ (Gilchrist and other. 1987 : 83 - 84) ได้ศึกษาผลการให้ปรึกษา เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิต เพื่อป้องกันปัญหาของวัยรุ่น โดยจำแนกพฤติกรรมใน 4 ด้านของ วัยรุ่นคือ การมีเพศสัมพันธ์และการตั้งครรรภ์ การใช้สารเสพติดหรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ปัญหาความเครียดและการถูกทอดทิ้งจากสังคม พบว่า การให้คำปรึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตสามารถและป้องกันพฤติกรรมที่เป็นปัญหาทั้ง 4 อย่างในวัยรุ่น

จากการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า องค์ความรู้ที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนรู้โดยที่มีผู้รู้เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่เด็กและเยาวชนซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้กำหนดกรอบแนวคิด ไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย